

บทที่ 2

การศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์

การศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์มิได้เริ่มต้นที่สถาบันการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย แต่เป็นการเริ่มต้นด้วยการฝึกหัดงาน (apprenticeship) ห้องสมุด ความเจริญของห้องสมุดได้มีช่วงระยะเวลาในการเกิดก่อนที่จะมาถึงการศึกษที่เป็นระบบ ประเทศที่เป็นผู้นำในเรื่องห้องสมุดและการศึกษาคือสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ สำหรับประเทศไทยก็ทำหน้าที่เป็นผู้ตามที่ดีมาได้เพียง 30 กว่าปีเอง พัฒนาการทางการศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์ของทั้งสองประเทศมีระยะเวลาใกล้เคียงกัน หากจะได้ศึกษาเปรียบเทียบระบบ สถาบันการศึกษา บทบาทของสมาคมวิชาชีพ และธรรมชาติของหลักสูตรแล้วจะเห็นได้ว่าประเทศไทยมีแนวโน้มที่จะนำหลักการของประเทศสหรัฐอเมริกามาประยุกต์ใช้เป็นส่วนใหญ่

สาระสำคัญ

1. พัฒนาการทางการศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์
2. สถาบันการศึกษาในประเทศไทย
3. ลักษณะหลักสูตรวิชาบรรณารักษศาสตร์

จุดมุ่งหมาย

1. สามารถบอกเหตุผลที่ห้องสมุดจำเป็นต้องมีบรรณารักษ์ที่มีความรู้ทางวิชาชีพอย่างเพียงพอได้
2. ระบุวิธีการดำเนินงานจัดตั้งโรงเรียนบรรณารักษศาสตร์ของเมลวิลล์ ดิวอี้ ได้
3. อธิบายสาระสำคัญของรายงานผลการศึกษาของวิลเลียมสันที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงการศึกษาวิชาชีพได้ชัดเจน

4. ระบุสภาพการณ์ทางการศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์ในประเทศสหรัฐอเมริกาภายหลังจากที่ได้กำหนดมาตรฐานการรับรองวิทยฐานะโรงเรียนแล้วได้
5. สามารถอธิบายเหตุผลในการนำเอาสารนิเทศศาสตร์มาบูรณาการไว้กับหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์ให้ศึกษาได้
6. สามารถอธิบายระบบการศึกษาและโรงเรียนบรรณารักษะของประเทศสหราชอาณาจักรในระยะแรกได้
7. อธิบายลักษณะการเปลี่ยนแปลงในการจัดการศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์ของประเทศสหราชอาณาจักรในช่วงที่มีอิสระมากขึ้นได้
8. ระบุแหล่งกำเนิดและความเป็นมาของการศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์ในประเทศไทยได้
9. จำแนกสถาบันการศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์ในประเทศไทยตามประเภทหน่วยงานที่สังกัดได้ถูกต้อง
10. เสนอแนวคิดเปรียบเทียบบทบาทของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยและของต่างประเทศที่มีต่อการจัดการศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์ได้
11. อธิบายลักษณะหลักสูตรวิชาบรรณารักษศาสตร์ตามมาตรฐานของ ALA และ IFLA ได้
12. วิเคราะห์ความเหมาะสมของหลักสูตรวิชาเอกที่ท่านใช้อยู่ว่าสอดคล้องตามมาตรฐานของ IFLA ได้

1. พัฒนาการทางการศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์

การสร้างห้องสมุดได้เพิ่มปริมาณขึ้นมากในช่วงครึ่งแรกของศตวรรษที่ 19 ได้มีการจัดซื้อหนังสือเพื่อมาให้บริการ บรรณารักษะตัวอย่างในสมัยนั้นจะต้องเป็นประเภท “หนังสือ” ที่ต้องอ่านทุกสิ่งทุกอย่าง แต่ในช่วงครึ่งหลังของศตวรรษปริมาณของวรรณกรรมในสาขาต่าง ๆ เพิ่มขึ้นอย่างมากจนไม่มีใครจะอ่านได้หมด ดังนั้นการรวบรวมและการใช้บรรณานุกรมพร้อมด้วยการนำวิธีการใหม่ ๆ ในด้านเทคนิคห้องสมุดจึงเป็นปัจจัยสำคัญ ประชาชนขอร้องให้รัฐจัดตั้งโรงเรียน (ที่ไม่ต้องเสียเงิน) และห้องสมุดประชาชนด้วย จึงเป็นผลทำให้มีห้องสมุดสำหรับคนทุกวัย นักวิชาการและบุคคลทั่วไป สถานการณ์เช่นนี้จำเป็นต้องมีบรรณารักษะมีทั้งความรู้ความสามารถในการจัด และดำเนินงานทางธุรการได้ บรรณารักษะตัวอย่างได้แก่ แอนโธนี่ พาซินี และชาร์ลส์ ซีจิวท์ (Anthony Pazinni and Charles C. Jewett) ในช่วงกลางศตวรรษ

ที่ 19 จึงเน้นความสำคัญของการฝึกอบรมให้เป็นผู้บริหารห้องสมุด มีการรณรงค์ด้วยการออกบทความวารสารกระตุ้นให้มีการจัดตั้งสถาบันฝึกอบรม ในปี 1829 Martin Willibald Schrettinger บรรณารักษ์ชาวเยอรมันคนสำคัญได้เน้นคุณค่าของการฝึกอบรมในโรงเรียนบรรณารักษ์ โดยเฉพาะว่า (อ้างใน Nasri, 1972 : 416)

ไม่มีบุคคลใดที่แม้จะศึกษาทางด้านวรรณกรรมหรือการศึกษาในระดับสูง หรือแม้จะเป็นนักวิชาการที่ยิ่งใหญ่เพียงใดก็ตาม หากมีความเหมาะสมที่จะเป็นบรรณารักษ์ไม่ หากปราศจากการศึกษาโดยเฉพาะ ต้องมีการเตรียมการและฝึกอบรม...ควรจะมี โรงเรียนฝึกอบรมที่มีความสัมพันธ์กับหอสมุดแห่งชาติ...

แม้ว่า Schrettinger มิได้กำหนดเค้าโครงโปรแกรมหรือเสนอแนะหลักสูตรไว้ก็ตาม เขาก็ควรได้รับการยกย่องว่าเป็นบุคคลแรกที่ได้เสนอให้มีโรงเรียนฝึกอบรมบรรณารักษ์โดยเฉพาะ (Walter, 1924 : 394)

อาจารย์ในมหาวิทยาลัยได้ให้ความสนใจในสาขาวิชาใหม่นี้อยู่ทั่วไป ในปี ค.ศ. 1874 Rullman บรรณารักษ์ของมหาวิทยาลัย Freiberg ได้เสนอหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์ให้เรียนในมหาวิทยาลัย 3 ปีพร้อมทั้งเสนอให้มีการประชุมกลุ่มบรรณารักษ์เพื่อพิจารณาจัดตั้งองค์การของบรรณารักษ์ชาวเยอรมันและโรงเรียนบรรณารักษ์ฯ แม้ว่าข้อเสนอจะไม่มีผลอะไร แต่ Rullman ก็ชี้ให้เห็นความสำเร็จของการประชุมที่ฟิลาเดลเฟีย และการจัดตั้งสมาคมห้องสมุดอเมริกัน (American Library Association) ในวันที่ 4 ตุลาคม ค.ศ. 1876 โดยมี Justin Winsor จากห้องสมุดประชาชนบอสตันเป็นนายกสมาคม และ Melvil Dewey เป็นเลขานุการ อีกสิบปีต่อมาจึงได้เปิดวิชาชีพบรรณารักษ์ที่มหาวิทยาลัย Göttingen และจัดตั้งสมาคมห้องสมุดเยอรมันในกรุง Dresden เมื่อ ค.ศ. 1900 นับว่าวิชาชีพบรรณารักษ์เริ่มมีการองค์การและสถาบันการศึกษาที่เป็นแบบแผนทั้งทางอเมริกาและทางยุโรป

1.1 การศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์ในประเทศสหรัฐอเมริกา

การศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์ในอเมริกาแยกเป็น 3 ช่วง ตามลักษณะของพัฒนาการที่มีการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ ๆ ได้แก่ 1) การศึกษาในระยะต้น 2) การพิจารณาจัดทำมาตรฐาน และ 3) การศึกษาในปัจจุบัน

1.1.1 การศึกษาในระยะต้น

ภายหลังจากการจัดตั้งสมาคมห้องสมุดอเมริกันเมื่อปี ค.ศ. 1876 แล้ว

การศึกษาในระยะต้นเรียกว่าจากยุคดิวิตถึงวิลเลียมสัน มีเหตุการณ์สำคัญ ๆ ที่มีผลต่อรูปแบบการศึกษาดังนี้

1) เมลวิล ดิวอี้ บรรณารักษ์ชาวอเมริกันได้เสนอให้มีการฝึกหัดงานบรรณารักษ์ และต่อมาได้เสนอให้จัดตั้งโรงเรียนจัดดำเนินงานห้องสมุด แต่ไม่ได้รับอนุมัติจากสมาคมฯ ดิวอี้มิได้ต้องการให้จัดตั้งโรงเรียนอย่างรีบด่วน เพียงเสนอในขั้นแรกให้มีการจัด “การสอนและการฝึกหัดงานอย่างมีระบบในห้องสมุดที่ดำเนินงานได้ดีที่สุด ภายใต้การดูแลของบรรณารักษ์ที่มีประสิทธิภาพ” (อ้างใน Nasri, 1972 : 418) เมื่อได้ย้ายไปเป็นบรรณารักษ์ที่โคลัมเบียคอลเลจ จึงได้รับการสนับสนุนให้จัดตั้ง School of Library Economy และได้รับอนุมัติโปรแกรมฝึกอบรมอย่างเป็นทางการจากที่ประชุมสมาคมห้องสมุดอเมริกันในเมืองบัฟฟาโล เมื่อปี ค.ศ. 1883 การดำเนินงานไม่สู้จะราบรื่นนัก เพราะหลักการรับผู้เข้าเรียนมีความขัดแย้งกัน สถานการณ์บีบบังคับให้ดิวอี้ต้องขอย้ายในปีต่อมาไปที่ New York State Library ที่ Albany และได้รับตำแหน่งผู้อำนวยการ กิจการของโรงเรียนที่ Albany ก็ดำเนินไปในแบบเดิม แต่มีการเปลี่ยนแปลงโปรแกรมไปบ้างให้สอดคล้องกับสภาพชีวิตของคนอเมริกัน โรงเรียนการจัดดำเนินงานห้องสมุดที่ Albany พิสูจน์ให้เห็นความมีคุณค่าต่อวิชาชีพและต่อห้องสมุด นับว่าดิวอี้เป็นบุคคลสำคัญในการวางพื้นฐานการศึกษาวิชาชีพบรรณารักษ์ด้วยการฝึกหัดงาน

2) รูปแบบของการจัดโรงเรียนเปลี่ยนเป็นการฝึกอบรม (training classes) ในตอนปลายศตวรรษที่ 19 ในสถาบันที่เริ่มต้นมี 3 แห่ง ได้แก่ (อ้างใน Nasri, 1972 : 419)

Pratt Institute School of Library Science ที่ Brooklyn เมื่อ ค.ศ. 1890

Drexel Institute ที่ Philadelphia เมื่อปี ค.ศ. 1892

Armour Institute ที่ Chicago เมื่อปี 1893 (ซึ่งได้ย้ายมารวมในมหาวิทยาลัย Illinois เมื่อปี ค.ศ. 1897)

นอกจากนี้แล้วโครงการฝึกอบรมยังจัดขึ้นในมหาวิทยาลัยและห้องสมุดประชาชนอีกหลาย ๆ แห่ง โปรแกรมที่จัดในแต่ละสถาบันก็มีความต่างกัน ควรที่จะได้กำหนดมาตรฐานในการสอนพื้นฐานความรู้ในการเข้าเรียนและหลักสูตร ดังนั้นในปี ค.ศ. 1915 จึงได้จัดตั้งสมาคมโรงเรียนบรรณารักษ์อเมริกัน (Association of American Library Schools) เพื่อดำเนินการในเรื่องข้างต้น

3) C.C. Williamson หัวหน้าหน่วยงานเศรษฐศาสตร์และสังคมวิทยาของห้องสมุดประชาชนนิวยอร์กได้รับเงินอุดหนุนจากมูลนิธิคาร์เนกีให้ศึกษาโปรแกรมฝึกอบรมบรรณารักษ์ของโรงเรียนต่าง ๆ ผลการศึกษาได้ดีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1923 ซึ่งมีความสำคัญต่อการเปลี่ยนโฉม

หน้าของการศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์ เพราะได้เห็นประเด็นหลักว่า “การฝึกเทคนิคต่าง ๆ ของงานห้องสมุดให้มากเพียงใดก็ตาม ไม่สามารถทำให้เป็นบรรณารักษ์ที่ประสบความสำเร็จได้ หากบุคคลนั้นขาดความรู้ทางด้านการศึกษาทั่วไป” (Williamson, 1923 : 6) ในการฝึกอบรมนั้นควรจะมีอยู่ 2 ประเภท คือ 1) การเตรียมไว้เพื่อให้บริการทางวิชาชีพ โดยการจัดหลักสูตรที่สมบูรณ์ให้ทั้งการศึกษาทั่วไปอย่างกว้าง ๆ และเรียนหลักสูตรระดับปริญญาโทในโรงเรียนบรรณารักษศาสตร์ ที่มีคุณภาพอย่างน้อยอีก 1 ปี และ 2) การฝึกอบรมสำหรับงานเสมียนและงานประจำวัน ให้เรียนในหลักสูตร 4 ปีของโรงเรียนมัธยมปลาย พร้อมด้วยวิชาที่สอนให้รู้จักและเข้าใจกลไกในการดำเนินงานประจำวันของห้องสมุด ดังนั้นจะเห็นได้ว่า Williamson พยายามชี้ให้เห็นความแตกต่างในการฝึกอบรมให้กับผู้ที่ทำงานทางวิชาชีพและงานเสมียนของห้องสมุด นอกจากนี้แล้วในการจัดระบบการศึกษาจำเป็นต้องมีมาตรฐานในเรื่องหลักสูตร การรับรองวิทยฐานะของโรงเรียน การสอบเข้าเรียน การเงิน ตำรา เงินทุนอุดหนุน การจัดการศึกษาในโรงเรียนวิชาชีพควรมีรูปแบบเป็นภาควิชาของคณะในมหาวิทยาลัย ดังนั้นรายงานผลการศึกษารวบรวมของวิลเลียมสันจึงทำให้สมาคมห้องสมุดอเมริกันได้จัดตั้งคณะกรรมการการศึกษาวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์ (Board of Education for Librarianship) ในปี ค.ศ. 1924 เพื่อกำหนดมาตรฐานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานในโรงเรียนบรรณารักษศาสตร์ ประเมินผลและให้การรับรองวิทยฐานะแก่โปรแกรมการศึกษาทางบรรณารักษศาสตร์ ภายใต้การอุดหนุนเรื่องการเงินจากมูลนิธิคาร์เนกี

1.1.2 การพิจารณาจัดทำมาตรฐาน

คณะกรรมการการศึกษาวิชาชีพ ได้กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับสถาบันที่สอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่สูงกว่าปริญญาโท ปริญญาโท ปริญญาตรี การศึกษาภาคฤดูร้อน การฝึกหัดงานและการฝึกอบรม และหลักสูตรการปฏิบัติงานห้องสมุดโรงเรียน ในปี ค.ศ. 1926 พร้อมทั้งพิมพ์รายชื่อโรงเรียนบรรณารักษศาสตร์ ที่ได้รับรองวิทยฐานะ 14 โรงเรียน ในปี ค.ศ. 1928 ได้จัดทำหลักสูตรถึงในระดับปริญญาเอก และได้ยกเลิกหลักสูตรพิเศษที่ต่ำกว่าปริญญารวมทั้งภาคฤดูร้อนด้วย ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1932 มาตรฐานขั้นต่ำที่สมาคมห้องสมุดอเมริกันประกาศใช้ในระยะเวลาต่อมาได้แก่

1) “ข้อกำหนดขั้นต่ำสำหรับโรงเรียนบรรณารักษศาสตร์” เมื่อ ค.ศ. 1933 เปลี่ยนจากปริมาณเป็นคุณภาพ จัดกลุ่มโรงเรียนเป็น 3 ประเภท

ประเภทแรก รับผู้จบปริญญาตรีเพื่อเรียนหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์ 1 ปีเต็ม และ/หรือให้การฝึกอบรมวิชาชีพขั้นสูงหลังจากปีแรก

ประเภทที่สอง เปิดสอนหลักสูตรบรรณารักษะ เฉพาะปีการศึกษาแรกเต็มปี ผู้เข้าเรียนต้องศึกษาอยู่ในสถาบันอุดมศึกษาไม่น้อยกว่า 4 ปี

ประเภทที่สาม เปิดสอนหลักสูตรบรรณารักษะ เฉพาะปีการศึกษาแรกเต็มปี โดยไม่มีข้อกำหนดในการลงทะเบียนเรียน

2) มาตรฐานการรับรองวิทยฐานะโรงเรียนบรรณารักษะ ได้จัดเตรียมมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1951 ด้วยความช่วยเหลือจากหน่วยการศึกษาของสมาคมห้องสมุดอเมริกัน และสมาคมโรงเรียนบรรณารักษะ เพื่อประเมินผลโปรแกรมการเรียนที่จะนำไปสู่ระดับปริญญาโท ซึ่งสมาคมฯ จะรับรองเฉพาะระดับนี้เท่านั้น และในปี ค.ศ. 1952 ได้จัดทำ Standards for Undergraduate Library Science Programs เพื่อให้ใช้ในสถาบันที่เปิดสอนในระดับนี้ทุกแห่ง และในปี ค.ศ. 1956 คณะกรรมการมาตรฐานการรับรองวิทยฐานะโรงเรียนบรรณารักษะ ของ ALA ได้รับการแต่งตั้งแทนคณะกรรมการการศึกษาวิชาชีพบรรณารักษะ

3) มาตรฐานสำหรับโปรแกรมบรรณารักษศาสตร์ในสถาบันการศึกษาสำหรับครู (Standards for Library Science Programs in Teacher Education Institutions) ในปี ค.ศ. 1952 และสมาคมห้องสมุดฯ ได้ให้ความร่วมมือกับสภาการศึกษาแห่งชาติในการจัดทำหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์ในระดับปริญญาตรีในปี ค.ศ. 1954 คณะกรรมการมาตรฐานฯ ได้เสนอหลักสูตรระดับปริญญาตรีต่อสมาคมห้องสมุดฯ ซึ่งได้รับอนุมัติในปี ค.ศ. 1959 (Gates, 1968 : 120)

เมื่อได้กำหนดมาตรฐานทางการศึกษาวิชาชีพบรรณารักษะ ขึ้นมาแล้ว หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นสมาคมห้องสมุดฯ หรือฝ่ายบริการห้องสมุดของกระทรวงศึกษาของอเมริกัน ได้สำรวจและศึกษาลักษณะหลักสูตร โปรแกรมการเรียน ความต้องการในการศึกษาต่อ ค่าใช้จ่าย คุณสมบัติผู้สอน-ผู้เรียน หรือการจัดหลักสูตรระยะสั้น หรือในรูปแบบอื่น ๆ เพื่อนำมาแก้ไขปรับปรุง ความรับผิดชอบในการจัดการศึกษาวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์ของแต่ละรัฐจึงมีบทบาทมากขึ้นนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1956 เป็นต้นมา เพราะได้มีพระราชบัญญัติฉบับสำคัญ ๆ ออกมาได้แก่ 1) Library Services Act (1956) 2) Library Services and Constructional Act เมื่อ ค.ศ. 1964 จึงทำให้รัฐต่าง ๆ ได้จัดสรรทุนให้แก่โรงเรียนบรรณารักษะในระดับปริญญาโทมากกว่า 500 ทุน เพื่อให้ผู้ที่ขอรับทุนช่วยเหลือได้กลับไปทำงานเป็นบรรณารักษะห้องสมุดประชาชน หน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาต่อเนื่องให้กับบุคลากรในห้องสมุดประชาชนได้จัดให้มีการประชุม การปฏิบัติงาน และฝึกอบรมหลักสูตรระยะสั้น รัฐบาลกลางก็ได้จัดโปรแกรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนาการศึกษาทางบรรณารักษศาสตร์ จัดหลักสูตรระยะสั้นให้แก่บรรณารักษะห้องสมุดโรงเรียนประถม และมัธยมศึกษา พระราชบัญญัติอุดมศึกษา (Higher Education Act) เมื่อปี 1965 นั้นได้รวมโครงการ

ฝึกอบรมบรรณารักษ์ และจัดสรรทุนไว้สำหรับการศึกษามหาบัณฑิตและสาหรณิศาสตร์ และในปี ค.ศ. 1970 ได้จัดตั้งคณะกรรมการบรรณารักษศาสตร์และสาหรณิศาสตร์แห่งชาติในฐานะที่เป็นแหล่งวางแผนต่อเนื่องของรัฐบาลกลาง

1.1.3 การศึกษาในปัจจุบัน

การศึกษามหาบัณฑิตในช่วงทศวรรษ 1960 นั้นได้เพิ่มปริมาณหลักสูตรที่ได้รับรองวิทยฐานะขึ้นอย่างมาก และพยายามที่จะนำเอาแนวคิดทางด้านสาหรณิศาสตร์เข้ามาบูรณาการด้วยความเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องได้แก่

1) โรงเรียนบรรณารักษศาสตร์ที่ได้รับรองวิทยฐานะในอเมริกามีถึง 30 แห่ง และในแคนาดาอีก 2 แห่ง (ALA Bulletin, 1960 : 942) โรงเรียน 7 แห่งที่เปิดสอนบรรณารักษศาสตร์ในระดับปริญญาเอก ต่อมาจำนวนโรงเรียนก็เพิ่มขึ้น เช่นเดียวกับโรงเรียนที่เปิดสอนในระดับปริญญาเอกก็เพิ่มขึ้นในปี 1965 ได้มีการเสนอโปรแกรมปีที่ 6 (sixth-year program) เพื่อจัดเป็นหลักสูตรชั้นสูง (Swank, 1967 : 15) ช่วงทศวรรษที่ 1960 เป็นช่วงของการพัฒนาหลักสูตรโปรแกรมปีที่ 6 หรือ โปรแกรมหลังปริญญาโท ซึ่งมีโรงเรียนที่ได้รับรองวิทยฐานะถึง 20 แห่ง โดยมีจุดมุ่งหมายในการเตรียมผู้สอนในโรงเรียนบรรณารักษศาสตร์ ฝึกอบรมบรรณารักษ์ให้มีประสิทธิภาพในการทำงานมากขึ้น

2) การปรับปรุงมาตรฐานการรับรองวิทยฐานะฉบับปี 1951 ได้เสร็จในปี 1972 เรียกว่า Standards for Accreditation 1972 สมาคมสมาคมห้องสมุดอเมริกันได้รับหลักการเมื่อ 27 มิถุนายน 1972 และมีผลตั้งแต่ 1 มกราคม 1973 จุดมุ่งหมายของการจัดทำมาตรฐานฉบับนี้ก็เพื่อเตรียมข้อเสนอแนะที่ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบันที่มีความยืดหยุ่นต่อการพัฒนาในอนาคต มาตรฐานนั้นเป็นเพียงข้อเสนอ แต่ไม่ใช่เรื่องที่ต้องกำหนดให้ทำ ความหมายของมาตรฐานในปัจจุบันคือการนำไปใช้

3) ความต้องการที่จะบูรณาการศาสตร์ใหม่ ๆ ทางด้านสาหรณิศาสตร์ และทรัพยากรสาหรณิศาสตร์เข้ามาไว้ในหลักสูตรหลักพื้นฐาน เพราะศาสตร์ใหม่จะเป็นส่วนขยายวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์ในแบบเดิม ทำให้แนวคิดกว้างขวางขึ้น มีวิธีการที่แน่นอน และการนำไปประยุกต์ใช้ได้เพิ่มมากขึ้น โปรแกรมที่ได้รับรองวิทยฐานะส่วนมากจะมีหลักสูตรสาหรณิศาสตร์ ทรัพยากรสาหรณิศาสตร์ และการประมวลผลข้อมูล (Data processing) ด้วย (Rees and Riccio, 1967 : 29) นอกจากนี้นักการศึกษาบางคนยังได้เสนอแนะว่าการเรียนเพื่อให้ได้รับคุณวุฒิทางวิชาชีพพื้นฐานจำเป็นจะต้องขยายเวลาไปมากกว่าเดิม ถ้าเรียนในระดับปริญญาโทแล้วควรจะใช้เวลาถึง 2 ปีเต็ม (Swank, 1967 : 41)

1.2 การศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์ในประเทศสหราชอาณาจักร

การศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์ในประเทศนี้มีประวัติการพัฒนาที่ค่อนข้างสั้น สมาคมห้องสมุดอังกฤษได้ก่อตั้งขึ้นในวันที่ 5 ตุลาคม ค.ศ. 1877 ภายหลังจากจัดตั้งสมาคมห้องสมุดอเมริกันเพียง 1 ปี ในที่ประชุมบรรณารักษ์นานาชาติครั้งแรก ณ กรุงลอนดอน ระหว่างวันที่ 2-5 ตุลาคม 1877 มีบรรณารักษ์คนสำคัญ ๆ จากห้องสมุด 140 แห่ง ทั้งในและต่างประเทศ รวม 9 ประเทศมาร่วมประชุมกัน (รวมทั้งบุคคลสำคัญจากสมาคมห้องสมุดอเมริกันด้วย) John Winter Jones บรรณารักษ์ใหญ่แห่ง British Museum ได้รับการคัดเลือกให้เป็นนายกสมาคมห้องสมุด พร้อมด้วย E.W.B. Nicholson แห่ง London Institution และ Henry R. Redder แห่งห้องสมุดเอเชียนเนียมเป็นเลขานุการร่วม (Haslam, 1975 : 314) ในเดือนมกราคม 1896 จึงมีชื่อเป็นทางการว่า Library Association of the Unites Kingdom (LAUK) และอยู่ในพระบรมราชินูปถัมภ์ของ Queen Victoria ในปี ค.ศ. 1893 สมาคมห้องสมุดอังกฤษก็ได้เปลี่ยนแปลงบทบาทให้มีความหมายต่อการพัฒนาห้องสมุดประชาชน และการศึกษาวิชาชีพบรรณารักษ์มากขึ้น ดังนั้นหากจะจัดแบ่งช่วงการศึกษาที่แสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงก็คงจะเป็น 3 ระยะ ได้แก่ 1) การศึกษาในระยะต้น 2) การศึกษาในระยะพัฒนา และ 3) การศึกษาในปัจจุบัน

1.2.1 การศึกษาในระยะต้น

1) ในขณะที่ตัวอัสได้เสนอให้มีการจัดตั้งโรงเรียนบรรณารักษ์ฯ สอนเต็มเวลาในประเทศอเมริกา เมื่อปี ค.ศ. 1883 นั้น ทางสมาคมห้องสมุดอังกฤษก็ได้ยอมรับข้อเสนอในปี 1883 ของ Henry R. Tedder ว่าสมาคมควรจะจัดตั้งระบบการสอบทางวิชาชีพขึ้น และได้จัดสอบเป็นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1885 มีผู้เข้าสอบเพียง 3 คน ความสนใจมีไม่ใคร่มากนัก บางครั้งไม่มีผู้เข้าสอบเลย แม้ว่ารูปแบบการศึกษาวิชาชีพบรรณารักษ์ได้เริ่มต้นขึ้นแล้วด้วยการควบคุมดูแลของสมาคมห้องสมุดอังกฤษ ตามที่กำหนดความมุ่งหมายและอำนาจไว้ในโครงร่างอย่างชัดเจนถึง 11 ข้อ ข้อ 10 ระบุไว้ว่าให้จัดสอบวิชาชีพบรรณารักษ์และออกประกาศนียบัตรให้ด้วย (Harrison, 1980 : 76) ส่วนการสอนในบางเวลา (part time) นั้น ดำเนินการโดยบรรณารักษ์ฝึกหัด (practising librarian) ในปี ค.ศ. 1884 จึงได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากจากบรรณารักษ์ว่าเป็นการทดสอบความจำไม่สู้จะมีเหตุผล

2) โรงเรียนบรรณารักษ์ฯ แห่งแรกเปิดเมื่อปี ค.ศ. 1919 ที่ University of London School of Librarianship ในขั้นต้นเปิดรับทั้งประเภทบัณฑิตวิทยาลัยและมีใช้ระดับบัณฑิตวิทยาลัย จนกระทั่งในปีการศึกษา 1932-1933 จึงกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะเข้าเรียนว่าจะต้องจบจาก University of London หรือจากมหาวิทยาลัยอื่นที่ได้รับการรับรองแล้ว ส่วนที่

มิใช่ระดับบัณฑิตวิทยาลัยก็ยังคงรับต่อไป แม้ว่าจำนวนจะลดลงก็ตาม แต่ได้เลิกระดับนี้ไปเมื่อ ค.ศ. 1946 เนื่องจากมีปัญหาในเรื่องสถานที่ ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 โรงเรียนได้ปิดทำการเมื่อ ค.ศ. 1939 และเปิดใหม่ปี 1945 (Vickery, 1975 : 288)

1.2.2 การศึกษาในระยะพัฒนา (หลังสงครามโลกครั้งที่ 2)

1) โรงเรียนบรรณารักษ์ฯ ที่เปิดสอนเต็มเวลาเป็นแห่งแรกในประเทศสหราชอาณาจักร เมื่อปี ค.ศ. 1946 คือ School of Librarianship and Archive Administration ที่ London University นั้นเอง เดิมนั้นเป็นเพียง part-time และให้ประกาศนียบัตรทางบรรณารักษศาสตร์ (Diploma in Librarianship) ในปี ค.ศ. 1947 ได้เริ่มให้ประกาศนียบัตรทางการบริหารหอจดหมายเหตุ (Diploma in Archive Administration) เพราะมีผู้ให้ความสนใจและต้องการที่จะฝึกอบรมอย่างมีแบบแผนเพื่อจะไปทำงานจัดเก็บเอกสารใน British Record Offices ต่อมาได้ขยายความสนใจไปยังนักเรียนต่างชาติและบุคคลอื่น ๆ ที่ต้องการทำงานทางด้านนี้

2) โรงเรียนบรรณารักษ์ฯ ที่เปิดสอนเต็มเวลาในปี ค.ศ. 1946 อยู่ในสถาบันประเภทอื่น ก็คือ Polytechnic of North London และที่ Ealing Technical College ซึ่งอยู่ใน London เช่นกัน เปิดสอนเต็มปีการศึกษาระหว่างเดือนกันยายน-มิถุนายน หลักสูตรแรกผู้เรียนไปลงทะเบียนสอบของสมาคมห้องสมุด (Registration Examination of the Library Association) เมื่อสอบผ่านข้อเขียนแล้วกับการอนุมัติภาคปฏิบัติงานบริการห้องสมุดที่ได้มาตรฐาน 2 ปี เสนอรายงานประสบการณ์การทำงานเป็นผลงานแล้วจะได้รับวุฒิ Associate of Library Association (A.L.A.) และจดทะเบียนเป็นบรรณารักษ์ (Chartered librarian) ไว้กับ Register of the Association อีกหลักสูตรหนึ่งเป็นหลักสูตรระดับที่สอง เมื่อผ่านหลักสูตรแรกมาแล้วจึงมาสอบรับปริญญา Associations's Fellowship (FLA) การสอบทุกประเภทดำเนินการและตรวจสอบโดยสมาคมห้องสมุด

3) ในปี ค.ศ. 1952 ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการโรงเรียนบรรณารักษ์ฯ ขึ้น (School of Librarianship Committee) มี J.C. Harrison เป็นประธาน แต่เนื่องจากมีสมาชิกไม่มากนัก จึงไม่ค่อยเห็นความจำเป็นที่จะต้องมีธรรมนูญในขณะนั้น แม้ว่าจะมีโรงเรียนบรรณารักษ์ฯ เพิ่มมากขึ้นแล้วก็ตาม (Dudley, 1975 : 285)

1.2.3 การศึกษาในช่วงหลัง- ปัจจุบัน

ในช่วงทศวรรษที่ 1960 เป็นช่วงของการขยายตัวทางด้านปริมาณของ

โรงเรียนบรรณารักษะฯ พร้อมทั้งการจัดตั้งสมาคมโรงเรียน และการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาของสมาคมห้องสมุด ซึ่งทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก

1) คณะกรรมการโรงเรียนบรรณารักษะฯ ได้ร่วมกันจัดตั้งสมาคมโรงเรียนบรรณารักษะฯ ในอังกฤษเมื่อ ค.ศ. 1962 เนื่องจากจำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้นจำเป็นต้องมีธรรมนูญที่เป็นแบบแผนใช้ในการดำเนินงานกับสมาชิก โดยกำหนดหน้าที่สำคัญไว้ 4 ประการ คือ 1) เตรียมสถานที่ประชุมเพื่ออภิปราย พัฒนา และประชาสัมพันธ์นโยบายของโรงเรียนบรรณารักษะฯ ในประเทศสหราชอาณาจักร 2) กระตุ้นความสนใจในเรื่องจุดมุ่งหมาย และปัญหาทางการศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์ 3) จัดให้มีการประชุม สัมมนา และจัดกลุ่มศึกษาที่น่าสนใจให้แก่การนักศึกษา และ 4) กระทำการติดต่อกับองค์กรและบุคคลที่ดำเนินงานทางด้านบรรณารักษศาสตร์และงานสนเทศด้วยการเป็นตัวแทน การผลิตสิ่งพิมพ์และการแนะนำส่วนบุคคล (Norman, 1969 : 34)

โครงสร้างของสมาคมฯ ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่าทำหน้าที่เป็นผู้แทนของผู้บริหารโรงเรียนมากเกินไป เพราะคณะผู้บริหารประกอบด้วยนายกสมาคมและเลขานุการที่มาจาก การเลือกตั้ง ผู้บริหารโรงเรียนทุกคนเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง และผู้แทนสมาชิกอีก 3 คนที่มีชื่อผู้บริหารโรงเรียน จึงเกิดความไม่สมดุลย์ขึ้นสำหรับสมาชิกส่วนใหญ่ที่มีผู้แทนได้น้อยคน และเห็นว่าสมาคมควรจะเป็นตัวแทนของสถาบันนักการศึกษาที่ปฏิบัติงานเต็มเวลา โดยไม่ต้องคำนึงถึงผู้แทนของแต่ละโรงเรียน

2) โรงเรียนบรรณารักษะฯ ดำเนินการสอนเองในนามของสมาคมห้องสมุดมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1972 แต่โรงเรียนจะต้องเสนอหลักสูตรให้ทางสมาคมฯ พิจารณาอนุมัติด้วยความเป็นอิสระของโรงเรียนมีมากขึ้น จึงเป็นผลทำให้เกิดปัจจัยสำคัญ 2 ประการ 1) การจัดตั้งโรงเรียนบรรณารักษะฯ ในมหาวิทยาลัยเหมือนกับโรงเรียนบรรณารักษะฯ แห่งแรกที่ University College London มีหลักสูตรอิสระ และ 2) การสร้างสภาเพื่อให้ปริญญาแห่งชาติ (Council for National Academic Awards เรียกชื่อย่อว่า CNAA) ซึ่งสามารถให้ปริญญาแก่วิทยาลัยต่าง ๆ ภายใต้การดูแลของสภาได้แม้ว่าจะมีได้อยู่ในมหาวิทยาลัย ดังนั้นจึงเป็นการเปิดทางให้แก่โรงเรียนบรรณารักษะฯ ในโพลีเทคนิคจัดหลักสูตรในระดับปริญญา (New, 1974 ; pp. 71-72) ในปี ค.ศ. 1973 จึงมีโรงเรียนบรรณารักษะฯ ถึง 15 แห่ง อยู่ในโพลีเทคนิค 9 แห่ง และพิเศษอีกแห่งหนึ่งที่ College of Librarianship ที่ Aberystwyth ใน Wales (Haslam, 1975 : 324)

สถาบันการศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์ได้ปรับปรุงหลักสูตรให้มีหลายระดับ ตั้งแต่หลักสูตรระดับปริญญาตรีขึ้นไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่โรงเรียนแห่งแรก The School

of Librarianship and Archive Administration ได้จัดหลักสูตรในระดับปริญญาโท เอก จะเป็นทางด้านบรรณารักษศาสตร์หรือหอจดหมายเหตุก็ได้ มาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1966 มาแล้ว ส่วนหลักสูตรประกาศนียบัตรนั้นได้เปลี่ยนมาเป็น Diploma in Library and Information Studies และในปี 1972 ก็เริ่มให้ปริญญาโททางสารนิเทศศาสตร์ แม้ว่าโรงเรียนแห่งนี้จะรับนักศึกษาไม่มากนัก จุดมุ่งหมายก็เพื่อเปิดวิชาพื้นฐานในระดับสูงกว่าปริญญาโทไปจนเต็มสาขาทางด้านห้องสมุด จดหมายเหตุ และการศึกษาทางด้านสารนิเทศทำให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเลือกเรียนได้เฉพาะสาขาที่สนใจ

1.3 การศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์ในประเทศไทย

การศึกษาระดับปริญญาตรีในประเทศไทยได้เจริญรอยตามประเทศที่พัฒนาไปแล้วทั้งสองประเทศข้างต้น ในแง่ของการพัฒนาการแล้วควรจะแบ่งได้เป็น 3 ระยะ ได้แก่ 1) การศึกษาในระยะแรก 2) การศึกษาที่เป็นแบบแผน และ 3) การศึกษาในปัจจุบัน

1.3.1 การศึกษาในระยะแรก

1) การศึกษาฝึกอบรมวิชาบรรณารักษศาสตร์ได้เริ่มต้นขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทยภายใต้ความร่วมมือจากมูลนิธิฟูลไบรท์ เมื่อปี พ.ศ. 2494 (ค.ศ. 1951) ได้จัดสอนเป็นการศึกษาภาคพิเศษในเวลาเย็น ที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทางมูลนิธิฯ ได้ส่งอาจารย์ชาวอเมริกันปีละหนึ่งคนมาสอนหลักสูตร 6 เดือนให้แก่บุคลากรห้องสมุดเป็นระยะเวลา 5 ปี ดร.ฟรานซิส แลนเดอร์สเปน เป็นอาจารย์ที่เข้ามาสอนในปีแรก จึงได้กำหนดหลักสูตรการสอนวิชาจัดห้องสมุดไว้ 6 วิชา เพื่อเป็นการวางรากฐานกิจการห้องสมุดแผนใหม่ในประเทศไทย ได้แก่ 1) Introduction to Library Science 2) Cataloging and Classification 3) Reference Service 4) Selection of Library Materials 5) Advanced Cataloging and Classification 6) Library Administration วิชาหมายเลข 1, 4, 5, 6 เรียน 8 สัปดาห์ วิชาหมายเลข 3 และ 2 เรียน 9 และ 10 สัปดาห์ตามลำดับ (สุทธิลักษณ์ อำพันวงศ์, 2510 : 2-3) การสอนวิชาการจัดห้องสมุดของ ดร.สเปน ทำให้เกิดความสนใจในเรื่องห้องสมุดมากขึ้น หน่วยราชการก็ให้ความร่วมมือในการจัดตั้งและปรับปรุงห้องสมุด จึงเป็นผลให้มี

2) การจัดสรรทุนให้บรรณารักษ์ไปศึกษาเพิ่มเติมในต่างประเทศนั้น ดำเนินงานโดยรัฐบาลไทยด้วยความร่วมมือของรัฐบาลอเมริกันภายใต้โครงการของมูลนิธิฟูลไบรท์ และข้อตกลงของมหาวิทยาลัยอินเดียนนา (Maenmas Chavalit, 1980 : 406)

3) การจัดตั้งสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยในปี พ.ศ. 2497 ซึ่งเป็นผลจากการรวมตัวของกลุ่มบรรณารักษ์ ที่เข้ารับการฝึกอบรมการจัดห้องสมุดในตอนแรกนั้นเอง จุดมุ่งหมายหลักของสมาคมห้องสมุดฯ คือเพื่อส่งเสริมและเผยแพร่วิชาบรรณารักษศาสตร์ และพัฒนาการห้องสมุดในประเทศไทย และทำหน้าที่เป็นหน่วยงานประสานงานและสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนข่าวสารและความคิดทางวิชาชีพ บทบาทของสมาคมห้องสมุดฯ จึงเน้นประการแรกที่การจัดหลักสูตรระยะสั้น การฝึกปฏิบัติ (workshops) และการประชุมสัมมนา สำหรับการจัดหลักสูตรระยะสั้นจะกระทำในช่วงฤดูร้อน (ปิดภาคเรียน) เป็นเวลา 6 สัปดาห์ เพื่อให้การอบรมแก่ครูบรรณารักษ์ในโรงเรียน และบุคลากรในระดับต่ำกว่าวิชาชีพ การจัดหลักสูตรระยะสั้นจะมีประจำทุกปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2499 จนถึงปัจจุบัน ในปี พ.ศ. 2506 กรมการฝึกหัดครูได้ขอให้สมาคมห้องสมุดฯ จัดอบรมวิชาบรรณารักษศาสตร์ชุด ป.กศ. ในภาคฤดูร้อนขึ้น และในปี พ.ศ. 2507 จึงได้อบรมวิชาบรรณารักษศาสตร์ชุด ป.ม. ในภาคฤดูร้อนเช่นกัน นอกจากนี้ยังได้อบรมวิชาห้องสมุดโรงเรียนในช่วงปิดภาคเรียน และวิชาห้องสมุดเฉพาะเป็นครั้งคราวด้วย

1.3.2 การศึกษาที่เป็นแบบแผน

1) โรงเรียนบรรณารักษ์ฯ แห่งแรกในประเทศไทย ศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์ คณบดีคณะอักษรศาสตร์ ได้จัดตั้งแผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์ในคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยตั้งแต่ปีการศึกษาหลักสูตร 1 ปี รับผู้จบหลักสูตรปริญญาตรี และได้ยกเลิกหลักสูตรนี้ไปเพื่อปรับปรุงเป็นหลักสูตรประกาศนียบัตรชั้นสูง (1 ปี) จนถึงปีการศึกษา 2517 จึงงดสอน (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2511 : 17) ในปีการศึกษา 2502 ได้เปิดสอนในระดับปริญญาตรีเป็นสาขาวิชาเอก ให้เรียนในชั้นปีที่ 3-4 (สุทธิลักษณ์ อัมพันวงศ์, 2510 : 10)

2) ในปีการศึกษา 2507 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้เปิดสอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ในระดับปริญญาโท ใช้เวลาเรียนระหว่าง 2-5 ปี ผู้สำเร็จได้รับปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต (บรรณารักษศาสตร์) (โครงการเปิด..., 2507 : 177) ตามรายงานเสนอแนะของ Dr. Morris A. Gelfand เพื่อสนองความต้องการของประเทศ ที่ควรจะมีบรรณารักษ์ซึ่งได้ศึกษาชั้นสูงมาดำเนินงานห้องสมุด และเป็นการพัฒนาการศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์ในประเทศไทยให้ก้าวหน้าด้วย Dr. Gelfand ได้ช่วยร่างหลักสูตรให้เสนอให้เปิดสอนตอนเย็น เพื่อเปิดโอกาสให้บรรณารักษ์ที่ทำงานแล้วมาเรียนได้เช่นเดียวกับผู้สอนซึ่งเป็นอาจารย์พิเศษมาช่วยสอนได้ (Gelfand, 1962 : 40-44)

1.3.3 การศึกษาในปัจจุบัน

เมื่อจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้จัดตั้งโรงเรียนบรรณารักษ์ฯ เปิดสอนในระดับปริญญาตรี และปริญญาโทขึ้นมาแล้ว ความตื่นตัวในเรื่องนี้จึงได้ขยายวงกว้างออกไปหลายระดับ

1) โรงเรียนบรรณารักษ์ฯ ในสถาบันอุดมศึกษามีจำนวนเพิ่มขึ้น แต่ส่วนมากจะเรียกว่าภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ สังเกตคณะมนุษยศาสตร์ หรือศิลปศาสตร์ หรืออักษรศาสตร์ มีระดับปริญญาตรี หรือมีเฉพาะปริญญาโท หรือมีทั้งปริญญาตรีและปริญญาโท แต่เนื่องจากไม่มีมาตรฐานการรับรองวิทยฐานะโรงเรียนบรรณารักษ์ฯ ข้อกำหนดในเรื่องต่าง ๆ จึงเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานของหลักสูตรปริญญาตรี-โท ของทบวงมหาวิทยาลัย

2) สถาบันระดับอื่น ๆ ได้จัดสอนและให้บริการฝึกอบรม ปฏิบัติการ เป็นหลักสูตรระยะสั้นและระยะยาว เพื่อใช้ประโยชน์ในการค้นคว้า ออกไปประกอบอาชีพบรรณารักษ์ในตำแหน่งครูบรรณารักษ์ ผู้ช่วยบรรณารักษ์ ตลอดจนการอบรมบรรณารักษ์ประจำการ (ดูรายละเอียดในหัวข้อสถาบันการศึกษาวิชาชีพในประเทศไทย)

3) หอสมุดแห่งชาติก็มีบทบาทในการจัดหลักสูตรเพื่อฝึกอบรมทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น เทคนิคสารนิเทศ ระบบอัตโนมัติในห้องสมุด การใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ในห้องสมุด การย่อส่วนวัสดุ และถ่ายภาพจำลอง การอนุรักษ์ทรัพยากรห้องสมุดและการซ่อมหนังสือ...ในปี พ.ศ. 2517 และ 2519 ได้จัดหลักสูตรฝึกอบรมในระดับภูมิภาคให้แก่กลุ่มประเทศเอเชียอาคเนย์ด้วยความช่วยเหลือขององค์การศึกษาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (Maenmas Chavalit, 1980 : 407)

ห้องสมุดมหาวิทยาลัยจัดโครงการฝึกอบรมบรรณารักษ์ประจำการในห้องสมุดของตน และแก่บุคคลภายนอกเป็นครั้งคราว เช่นที่สำนักหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยรามคำแหง

4) การนำสารนิเทศศาสตร์มาบูรณาการในหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์ มักจะเป็นหลักสูตรในระดับปริญญาโท ถ้าเป็นระดับปริญญาตรีจะเป็นรายวิชาเบื้องต้น

2. สถาบันการศึกษาวิชาชีพในประเทศไทย

ถ้าหากจะกล่าวถึงสถาบันการศึกษาวิชาชีพบรรณารักษ์ในปัจจุบัน ก็ควรจะหมายรวมไปถึงโรงเรียนบรรณารักษ์ฯ สมาคมห้องสมุด ห้องสมุดและหน่วยงานที่เรียกชื่อเป็นอย่างอื่นตามที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้นของบทนี้ว่าประเทศไทยมีแนวโน้มในการนำหลักการทางการศึกษา

วิชาชีพของประเทศสหรัฐอเมริกาประยุกต์ใช้เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเนื่องมาจากปัจจัยสำคัญ ๆ หลายประการ ได้แก่ 1) การเริ่มต้นสอนวิชาการจัดห้องสมุดด้วยความร่วมมือของมูลนิธิพูลโบรท์ 2) รัฐบาลอเมริกันให้ทุนบรรณารักษศึกษาต่อ และ 3) ผู้เชี่ยวชาญอเมริกันเสนอให้เปิดหลักสูตรวิชาบรรณารักษศาสตร์ในระดับปริญญาโท ปัจจัยเหล่านี้ทำให้บุคลากรชั้นนำในวงการวิชาชีพได้รับความรู้และประสบการณ์ที่จะนำมาใช้ดำเนินการในสถาบันการศึกษาวิชาชีพบรรณารักษ์ในประเทศไทยไปด้วย

2.1 โรงเรียนบรรณารักษ์ฯ

สำหรับในประเทศไทยนั้นยังไม่เรียกว่าเป็นโรงเรียนบรรณารักษ์ฯ (Library School) ได้เหมือนอย่างในอเมริกา แต่ส่วนใหญ่จะใช้ว่าภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ เพราะไม่มีอิสระในการดำเนินงานเท่ากับโรงเรียนเฉพาะแต่ละสาขาวิชา (เช่น School of Law หรือ School of Medicine) ซึ่งมีฐานะเป็นหน่วยงานอิสระขึ้นโดยตรงต่อมหาวิทยาลัยที่สังกัด ส่วนภาควิชาบรรณารักษศาสตร์นั้นเทียบเท่า Department และยังต้องสังกัดคณะ ดังนั้นการบริหารงานจึงอยู่ภายใต้คณะที่อาจจะเรียกชื่อเหมือนหรือต่างกันของแต่ละมหาวิทยาลัย ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์นั้นมีทั้งในสถาบันสังกัดทบวงมหาวิทยาลัยและกระทรวงศึกษาธิการ

2.1.1 สถาบันสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย

สถาบันสังกัดทบวงมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษาเปิดสอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ มีภาควิชาบรรณารักษศาสตร์เป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการ ส่วนมากเป็นสถาบันของรัฐมีถึง 7 แห่ง และของเอกชน 1 แห่ง เรียงไปตามลำดับระยะเวลาในการจัดตั้งดังนี้

- 1) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดตั้งภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ในคณะอักษรศาสตร์ มาตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2498 ปัจจุบันเปิดสอน 2 ระดับ 1) ระดับปริญญาตรี และ
- 2) ระดับปริญญาโท

ระดับปริญญาตรี เป็นสาขาวิชาเอก มีหน่วยกิตรวมตลอดหลักสูตร 144 หน่วยกิต วิชาพื้นฐานทั่วไปและวิชาพื้นฐานของคณะ 56 หน่วยกิต วิชาเอก 52 หน่วยกิต วิชาโท 30 หน่วยกิต และวิชาโท 6 หน่วยกิต (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527 : 23, 115-16)

ระดับปริญญาโท เป็นหลักสูตรอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต (บรรณารักษศาสตร์) ขึ้นอยู่กับบัณฑิตวิทยาลัย รับผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีทุกสาขาวิชาที่ได้รับเกรดเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 2.5 โดยสอบคัดเลือก ผู้เรียนที่ไม่มีพื้นฐานความรู้ทางบรรณารักษศาสตร์ในระดับอนุปริญญา-ปริญญาตรีต้องเรียนรายวิชาแกน 4 วิชา ได้แก่ Building Library Collection,

Organization of Library Materials, Information Sources and Services, Library Administration โดยไม่นับหน่วยกิต นอกนั้นเรียนเหมือนกับผู้ที่ได้รับปริญญาตรีบรรณารักษศาสตร์ ตลอดหลักสูตรเรียน 48 หน่วยกิต เป็นรายวิชาบังคับ 21 หน่วยกิต รายวิชาเลือก 18 หน่วยกิต และวิทยานิพนธ์อีก 9 หน่วยกิต (Chulalongkorn University, n.d. : 336)

2) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดตั้งภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ในคณะศิลปศาสตร์มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2507 ปัจจุบันเปิดสอน 2 ระดับ 1) ระดับปริญญาตรี และ 2) ระดับปริญญาโท

ระดับปริญญาตรี เป็นสาขาวิชาเอก มีหน่วยกิตรวมตลอดหลักสูตรไม่น้อยกว่า 131 หน่วยกิต วิชาพื้นฐานทั่วไป 30 หน่วยกิต วิชาเอกไม่น้อยกว่า 62 หน่วยกิต วิชาเอกสาขาบรรณารักษศาสตร์ไม่น้อยกว่า 39 หน่วยกิต และเพื่อรับอนุปริญญาจะต้องมีหน่วยกิตไม่น้อยกว่า 96 หน่วยกิต วิชาบรรณารักษศาสตร์ไม่น้อยกว่า 24 หน่วยกิต (ธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัย, 2527 : ศศ. 21-22)

ระดับปริญญาโท เป็นหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (บรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์) ชื่อปริญญา ศศ.ม. ขึ้นอยู่กับบัณฑิตวิทยาลัย รับผู้สำเร็จการศึกษา ระดับปริญญาตรีทุกสาขาเช่นเดียวกับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยสอบคัดเลือก ผู้เรียนที่ไม่มีพื้นฐานมาก่อนจะต้องสอบผ่านวิชาเสริมพื้นฐาน 4 วิชาที่ไม่นับเป็นหน่วยกิต ได้แก่ หนังสือประกอบการค้นคว้า การจัดและการบริหารห้องสมุดทั่วไป การจัดหมู่และทำบัตรรายการ หนังสือ การเลือกหนังสือและวัสดุประกอบการอ่าน ผู้เรียนในกลุ่มนี้ต้องฝึกงานห้องสมุด หรือหน่วยงานที่ให้บริการสารนิเทศที่เรียกชื่อเป็นอย่างอื่น ระหว่าง 60-90 ชั่วโมง ไม่มีค่าหน่วยกิต แต่วัดผล ผู้ที่เคยศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์ทั้ง 4 วิชามาแล้ว การเทียบจะอยู่ในดุลยพินิจของสาขา นอกจากนี้ผู้เรียนต้องศึกษานอกสถานที่เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ไม่น้อยกว่า 25 ชั่วโมง ไม่มีค่าหน่วยกิต แต่วัดผล ก่อนการสอบวิทยานิพนธ์ต้องสอบภาษาต่างประเทศอย่างน้อยหนึ่งภาษาให้ได้ในระดับ P จึงจะครบหลักสูตร (ธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัย, 2529 : 338-43)

3) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร จัดตั้งภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ที่ไม่เป็นทางการในคณะวิชาการศึกษา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508 ซึ่งเป็นปีแรกของการเปิดสอนหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาเฉพาะ (บรรณารักษศาสตร์) รับผู้สำเร็จการศึกษา ระดับปริญญาตรีทุกสาขา และยกเลิกไปเมื่อ พ.ศ. 2515 เมื่อวิทยาลัยวิชาการศึกษาได้ยกฐานะเป็นมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒในปี พ.ศ. 2517 นั้น ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ได้

ย้ายมาสังกัดในคณะมนุษยศาสตร์ ปัจจุบันเปิดสอน 2 ระดับ 1) ระดับปริญญาตรี และ 2) ระดับปริญญาโท

ระดับปริญญาตรี เป็นหลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต หมวดวิชาโทเริ่มใช้ตั้งแต่ปี 2517 ถึงปัจจุบัน มีรายวิชาที่กำหนดให้เรียน 18 หน่วยกิต (บุญศรี ไพรัตน์, 2522 : 48) ได้เป็นหลักสูตรวิชาเอกคณะมนุษยศาสตร์เมื่อปีการศึกษา 2525 ให้เรียนในชั้นปีที่ 3-4 สำหรับผู้ที่สอบคัดเลือกเข้ามาตั้งแต่ชั้นปีที่ 1 (และรับผู้จบ ป.กศ.สูง (บรรณารักษศาสตร์) เข้าเรียนในชั้นปีที่ 3-4 ด้วย) มีหน่วยกิตรวมตลอดหลักสูตรไม่น้อยกว่า 140 หน่วยกิต วิชาพื้นฐานทั่วไปไม่น้อยกว่า 30 หน่วยกิต วิชาชีพรุไม่น้อยกว่า 38 หน่วยกิต วิชาเอกไม่น้อยกว่า 44 หน่วยกิต วิชาโทไม่น้อยกว่า 18 หน่วยกิต วิชาเลือก 5-10 หน่วยกิต (ศรีนครินทร์วิโรฒ, มหาวิทยาลัย, 2527 : 144)

ระดับปริญญาโท เป็นหลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2510 ได้ปรับปรุงในปี 2517, 2522, 2527 ขึ้นอยู่กับบัณฑิตวิทยาลัย รับผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีทุกสาขา โดยสอบคัดเลือก โครงสร้างของหลักสูตรต่างไปจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเพราะจะต้องเรียนหมวดวิชาพื้นฐานทางการศึกษา ไม่น้อยกว่า 12 หน่วยกิต หมวดวิชาเอกไม่น้อยกว่า 21 หน่วยกิต หมวดวิชาเลือกเสรีไม่น้อยกว่า 12 หน่วยกิต ปริญญาโท 6 หน่วยกิต รวมทั้งหมด 48 หน่วยกิต (ศรีนครินทร์วิโรฒ, มหาวิทยาลัย, 2528 : 41) ในปีการศึกษา 2525 ได้เปิดที่วิทยาเขตมหาสารคามด้วย

ในปีการศึกษา 2529 ได้รับอนุมัติให้ใช้หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ ตามมติที่ประชุมคณะกรรมการทบวงมหาวิทยาลัยครั้งที่ 2/2529 เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2529 (“มติย่อของที่ประชุม...” 2509 : 10) โครงสร้างของหลักสูตรเป็นวิชาบังคับ 19 หน่วยกิต วิชาเอกเลือก 10 หน่วยกิต วิชาเลือกเสรีไม่น้อยกว่า 5 หน่วยกิต ปริญญาโท 6 หน่วยกิต รวมทั้งหมดไม่น้อยกว่า 40 หน่วยกิต

4) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จัดตั้งภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ในคณะมนุษยศาสตร์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2510 ปัจจุบันเปิดสอนในระดับปริญญาตรีสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ มีหน่วยกิตรวมตลอดหลักสูตร 144 หน่วยกิต วิชาพื้นฐานทั่วไป 60 หน่วยกิต วิชาเอกไม่น้อยกว่า 51 หน่วยกิต ถ้ามีวิชาการที่ศึกษาในคณะต่าง ๆ ไม่น้อยกว่า 15 หน่วยกิต หากไม่ต้องการวิชาการต้องเรียนวิชาเอกไม่น้อยกว่า 63 หน่วยกิต วิชาเลือกไม่น้อยกว่า 6 หน่วยกิต (เชียงใหม่, มหาวิทยาลัย : ม.91)

5) มหาวิทยาลัยรามคำแหงจัดตั้งภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ในคณะมนุษยศาสตร์มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2514 พร้อมกับการเปิดมหาวิทยาลัยรามคำแหง ปัจจุบันเปิดสอนในระดับปริญญาตรีสาขาบรรณารักษศาสตร์ ซึ่งจะใช้หลักสูตรที่ปรับปรุงใหม่ตั้งแต่ปีการศึกษา 2532 เป็นต้นไป หลักสูตรใหม่มีจำนวนหน่วยกิตรวมตลอดหลักสูตรเท่าเดิมคือ 144 หน่วยกิต แต่โครงสร้างได้เปลี่ยนแปลงดังนี้ วิชาพื้นฐานทั่วไป 45 หน่วยกิต วิชาเอก 57 หน่วยกิต วิชาโท 30 หน่วยกิต และวิชาเลือก 12 หน่วยกิต ในปี พ.ศ. 2525 มหาวิทยาลัยเริ่มเตรียมการจัดทำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ได้เสนอหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ แม้ว่าผู้ทรงคุณวุฒิได้พิจารณาแก้ไขหลักสูตรแล้ว แต่ยังไม่ได้รับอนุมัติให้เปิดสอนเดียวกับคณะอื่น ๆ ในช่วงกลางปี 2530 มหาวิทยาลัยได้นำเรื่องนี้มาทบทวนใหม่ ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์จึงได้เริ่มปรับปรุงหลักสูตรที่เคยเสนอไปแล้ว แต่ได้เปลี่ยนชื่อเป็นสาขาบรรณารักษศาสตร์ และเน้นสาขาวิชาย่อย 4 สาขา ได้แก่ วิชาชีพบรรณารักษ์ สื่อสารนิเทศ สารนิเทศศาสตร์ และจดหมายเหตุและหนังสือหายาก ซึ่งได้ผ่านการอนุมัติจากสภามหาวิทยาลัยแล้ว จึงยังอยู่ในขั้นตอนที่รออนุมัติจากทบวงมหาวิทยาลัยอยู่ (รามคำแหง, มหาวิทยาลัย, 2520 : 93-94 และรามคำแหง, มหาวิทยาลัย, 2532)

6) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จัดตั้งภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ในคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มาตั้งแต่ปีการศึกษา 2518 ปัจจุบันเปิดสอนในระดับปริญญาตรีสาขาบรรณารักษศาสตร์ มีหน่วยกิตรวมตลอดหลักสูตรไม่น้อยกว่า 145 หน่วยกิต วิชาพื้นฐานทั่วไป 41 หน่วยกิต วิชาเอก 52 หน่วยกิต วิชาโท 20-32 หน่วยกิต และวิชาเลือก 6-32 หน่วยกิต (สงขลานครินทร์, มหาวิทยาลัย, 2528 : 116, 123) สำหรับโครงการบัณฑิตศึกษาอยู่ในระหว่างดำเนินการ

7) มหาวิทยาลัยขอนแก่น จัดตั้งภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ในคณะวิทยาศาสตร์และอักษรศาสตร์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 ในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) ได้จัดตั้งคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (เพื่อเหตุผลในทางการบริหาร) ซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อ 18 กรกฎาคม 2521 ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์จึงย้ายมาสังกัดในคณะใหม่ ปัจจุบันมีเฉพาะหลักสูตรปริญญาตรี มีหน่วยกิตรวมตลอดหลักสูตร 135 หน่วยกิต วิชาพื้นฐานทั่วไป 49 หน่วยกิต วิชาเอก 50 หน่วยกิต วิชาเลือกทั่วไป 36 หน่วยกิต (ขอนแก่น, มหาวิทยาลัย, 2527 : 8)

8) มหาวิทยาลัยหอการค้า เป็นมหาวิทยาลัยเอกชนแห่งแรกที่มีโครงการเปิดสอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ รับนักศึกษาเข้าเรียนในปีการศึกษา 2529 แต่หลักสูตรยังอยู่

ในระหว่างพิจารณา แต่ให้เรียนวิชาพื้นฐานทั่วไปก่อนการอนุมัติหลักการ โครงสร้างฉบับร่างหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์ ปริญญาตรีมีหน่วยกิตรวมตลอดหลักสูตร 135 หน่วยกิต วิชาพื้นฐานทั่วไป (+ วิชาพื้นฐานมนุษย์) 60 หน่วยกิต และวิชาเอก 75 หน่วยกิต (วารสารคณาอินทราพิณรุวัฒน์, 2529)

2.1.2 สถาบันสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ

สถาบันในระดับนี้มีกรรมการฝึกหัดครูเป็นหน่วยงานรับผิดชอบตามนโยบายของกรมฯ ในแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ข้อ 2 นั้น เน้นในเรื่องการเตรียมการเพื่อพัฒนาวิทยาลัยครูให้เป็นวิทยาลัยอุดมศึกษา จัดการศึกษาในระดับปริญญา และจัดสอนวิชาการและวิชาชีพทั้งในและนอกระบบโรงเรียน ดังนั้นสภาการฝึกหัดครูจึงได้พัฒนาหลักสูตรวิชาเอกบรรณารักษศาสตร์ จากระดับ ป.กศ.สูง (หลักสูตร 2 ปี) และปริญญาตรี (หลักสูตร 2 ปี) เป็นหลักสูตร 4 ปีระดับปริญญาตรี เพื่อให้ผู้เรียนสามารถทำหน้าที่บรรณารักษ์ครูบรรณารักษ์ หรือผู้ช่วยบรรณารักษ์ (พรทิพย์ วัฒนสุวกุล, 2529 : 1-3)

ในปีการศึกษา 2529 วิทยาลัยครูสังกัดกรมการฝึกหัดครู เปิดการสอนสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ในระดับปริญญาตรีและอนุปริญญา แยกสถาบันเปิดสอนเป็น 2 ประเภท 1) คณะครุศาสตร์ และ 2) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เนื่องจากหลักสูตรของสภาการฝึกหัดครูมิใช่เป็นรูปแบบเดียวในทุกวิทยาลัยครู จึงมิได้แยกหลักสูตรในวิทยาลัยครูแต่ละแห่ง

1) คณะครุศาสตร์ การเปิดสอนในคณะนี้มีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนเป็นครูบรรณารักษ์

- หลักสูตร 4 ปี (ครุศาสตร์บัณฑิต) รับผู้จบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โครงสร้างของหลักสูตรมีหมวดวิชาต่าง ๆ ได้แก่ วิชาพื้นฐาน วิชาเอกและวิชาโท วิชาเลือก จะมียุอยู่ในหมวดวิชาต่าง ๆ ลักษณะคล้ายกับ “เกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรปริญญาตรี พ.ศ. 2525” ของทบวงมหาวิทยาลัย สำหรับวิชาเอกบรรณารักษศาสตร์จัดการเรียนเป็น 3 แบบ ความต่างกันในแต่ละแบบนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนหน่วยกิตของวิชาเอกและวิชาโท

แบบที่ 1 เรียนวิชาเอกอย่างน้อย 38 หน่วยกิต และเรียนวิชาโทอีก 1 วิชา
17 หน่วยกิต

แบบที่ 2 เรียนวิชาเอกอย่างน้อย 30 หน่วยกิต และเรียนวิชาโทอื่น 2 วิชา ๆ
15 หน่วยกิต

แบบที่ 3 เรียนวิชาเอกอย่างน้อย 30 หน่วยกิต และเรียนวิชาเอกอื่นอีก 1 วิชา 30 หน่วยกิต พร้อมทั้งจัดรายวิชาเอกทั้งในกลุ่มบังคับและให้เลือก หลักสูตรดังกล่าวเปิดสอนที่วิทยาลัยครูจันทระเกษม สวนสุนันทา เพชรบูรณ์ เทพสตรี (ลพบุรี) และภูเก็ต

- หลักสูตร 2 ปี (ครุศาสตร์บัณฑิต) รับผู้จบอนุปริญญา (จบ ป.กศ.สูง หรือเทียบเท่า) เปิดสอนที่วิทยาลัยครูพระนคร ธนบุรี นครปฐม พิบูลสงคราม (พิษณุโลก) เลย สกลนคร สุรินทร์และสงขลา

2) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ การเปิดสอนในคณะนี้มีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนเป็นบรรณารักษ์ คุณวุฒิของผู้เรียนเหมือนกับการเข้าเรียนในคณะครุศาสตร์

- หลักสูตร 4 ปี (ศิลปศาสตร์บัณฑิต) เปิดสอนที่วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา กาญจนบุรี สงขลา สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช

- หลักสูตรอนุปริญญา (อ.ศศ.) เปิดสอนที่วิทยาลัยครูเพชรบุรีวิทยาลัยการณัฐคดี สกลนคร อุตรธานี และสุรินทร์ (สุภัทร สุทธิแย้ม, 2529)

2.2 ระดับและระบบการศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์

2.2.1 ระดับการศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์

ในปัจจุบันการศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์ในสถาบันที่จัดอย่างเป็นระบบมีอยู่ 3 ระดับ ได้แก่

1) ระดับอนุปริญญา เป็นหลักสูตรที่เปิดสอนในวิทยาลัยครูในบางแห่ง โดยปกติจะใช้ระยะเวลา 2 ปี ผู้สมัครเข้าเรียนต้องจบมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า เป็นการศึกษาในระดับต้นที่ให้ผู้เรียนทำหน้าที่เป็นครูบรรณารักษ์ หรือผู้ช่วยบรรณารักษ์ มีความสามารถในการจัดและให้บริการห้องสมุดในโรงเรียนประถมและโรงเรียนมัธยม

2) ระดับปริญญาตรี เป็นหลักสูตรที่เปิดสอนทั้งในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย และวิทยาลัยครู ใช้ระยะเวลาเรียนปกติ 4 ปี สำหรับมหาวิทยาลัยรามคำแหงให้ถึง 8 ปี ผู้สมัครเข้าเรียนต้องจบมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า เป็นการศึกษาในระดับต้นของวิชาชีพ มีจุดมุ่งหมายที่จะให้ผู้เรียนทำหน้าที่เป็นบรรณารักษ์ มีความสามารถในการจัดและดำเนินงานในห้องสมุดทุกประเภท

3) ระดับปริญญาโท เป็นหลักสูตรที่เปิดสอนในสถาบันอุดมศึกษาเพียง 4 แห่งเท่านั้น ระยะเวลาเรียนไม่เกิน 4-5 ปี ผู้สมัครเข้าเรียนจบปริญญาตรีทุกสาขา แต่จะต้องเรียนเพิ่มโดยไม่ได้รับหน่วยกิต สำหรับผู้ที่ไม่มีความรู้ทางบรรณารักษศาสตร์ จุดมุ่งหมาย

เพื่อให้ผู้เรียนมีความเข้าใจวิชาชีพซึ่ง มีความสามารถในการแก้ปัญหาในระดับการบริหารงานห้องสมุดขนาดใหญ่ หรือทำหน้าที่เป็นผู้สอน

สำหรับในประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีอยู่ 3 ระดับเช่นกัน ได้แก่ 1) ระดับปริญญาโท 2) ระดับปริญญาโท หรือเรียกว่าหลักสูตรปีที่ 6 ซึ่งจะได้รับวุฒิประกาศนียบัตรชั้นสูง (Certificate of Advanced Studies ตัวย่อ C.A.S.) และ 3) ระดับปริญญาเอก ซึ่งมี 2 แบบคือปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (Doctor of Philosophy-Ph.D) และบรรณารักษศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต (Doctor of Library Science D.L.S.) แบบแรกเหมาะสำหรับผู้สอนนิสิตบรรณารักษศาสตร์ ส่วนแบบที่ 2 เหมาะสำหรับผู้ทำงานตำแหน่งใหญ่ ๆ ในห้องสมุด (สุทธิลักษณ์ อัมพันวงศ์, 2520 : 166-67)

2.2.2 ระบบการศึกษา

การศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์ในสถาบันอุดมศึกษาโดยทั่วไปมีแนวปฏิบัติตามเกณฑ์มาตรฐานของหลักสูตรปริญญาตรีของทบวงมหาวิทยาลัย ที่ควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการศึกษาดังนี้

1) การแบ่งระยะเวลาการศึกษา เป็นภาคเรียนแบบทวิภาค ปีหนึ่งแบ่งเป็น 2 ภาคการศึกษาปรกติ ซึ่งมีระยะเวลาการศึกษาไม่น้อยกว่า 15 สัปดาห์ หนึ่งสัปดาห์มีชั่วโมงศึกษาได้ไม่เกิน 40 ชั่วโมง สำหรับภาคการศึกษาฤดูร้อน เป็นภาคการศึกษาที่ไม่บังคับมีระยะเวลาการศึกษาไม่น้อยกว่า 6 สัปดาห์ ดังนั้นในภาคการศึกษาฤดูร้อนจึงไม่เหมาะสำหรับวิชาที่ต้องใช้การฝึกปฏิบัติหรือวิชาทักษะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชาการฝึกงานห้องสมุด ซึ่งอาจจะเรียกชื่อต่างกันไประหว่างสถาบัน

2) การวัดปริมาณการศึกษาเป็นหน่วยกิต จำนวนหน่วยกิตมีตั้งแต่ 1-4 หน่วยกิต บางสถาบันระบุจำนวนชั่วโมงการบรรยาย การปฏิบัติ และการศึกษาด้วยตนเอง ต่อท้ายจำนวนหน่วยกิตด้วย เช่น 3 (3-0-6) บางสถาบันระบุแต่เฉพาะจำนวนหน่วยกิต เนื่องจากวิชาบรรณารักษศาสตร์เป็นวิชาที่ต้องมีภาคปฏิบัติ การคิดหน่วยกิตกำหนดไว้ดังนี้ (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2526 : 2)

- รายวิชาที่ใช้เวลาบรรยายภาคทฤษฎี 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ตลอดหนึ่งภาคการศึกษาไม่น้อยกว่า 15 ชั่วโมง ให้เทียบเท่า 1 หน่วยกิต
- รายวิชาที่ใช้เวลาฝึกหรือทดลอง (ภาคปฏิบัติ) 2 หรือ 3 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ตลอดหนึ่งภาคการศึกษา ระหว่าง 30 หรือ 45 ชั่วโมง ให้มีค่าเท่ากับ

1 หน่วยกิต

- การฝึกงานหรือการฝึกภาคสนาม (ภาคฝึกงานอาชีพ) ที่ใช้เวลาฝึก 3-6 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ตลอดหนึ่งภาคการศึกษาปกติระหว่าง 45 ถึง 90 ชั่วโมงให้มีค่าเท่ากับ 1 หน่วยกิต ดังนั้นถ้ารายวิชาการฝึกงานมีค่าเท่ากับ 3 หน่วยกิต จำนวนชั่วโมงที่ไปฝึกปฏิบัติงานห้องสมุดในหนึ่งภาคการศึกษาไม่ควรต่ำกว่า 135 ชั่วโมง และไม่เกิน 270 ชั่วโมง

3) การวัดคุณภาพประจำวิชา โดยปกติในมหาวิทยาลัยปิดจะให้ เป็นระบบอักษร (Letter Grade : A, B, C, D, F) และให้สัญลักษณ์พิเศษในวิชาที่กำหนดค่า เช่น S (Satisfied) หรือ U (Unsatisfied) เป็นต้น ในมหาวิทยาลัยรามคำแหงใช้เพียง G, P, F เท่านั้น

2.3 สมาคมห้องสมุด : สถาบันการศึกษา

2.3.1 บทบาททางการศึกษาของสมาคมห้องสมุดในต่างประเทศ

สมาคมห้องสมุดของประเทศต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้นมานั้นจะกำหนดวัตถุประสงค์ขึ้นไว้เพื่อเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรม แม้ว่ารายละเอียดจะต่างกันไปบ้าง ก็พอสรุปเป็น 2 ประการ คือ 1) เพื่อพัฒนาและปรับปรุงห้องสมุดเพื่อให้บริการที่ดีขึ้น และ 2) เพื่อคุ้มครองผู้ประกอบการอาชีพบรรณารักษ์ ยกระดับสถานภาพบรรณารักษ์และอาชีพบรรณารักษ์ (สุทธิลักษณ์ อัมพันวงศ์, 2520 : 144) ดังนั้นก่อนที่พัฒนาหรือปรับปรุงห้องสมุดให้ดีขึ้นจำเป็นต้องพัฒนาตัวบรรณารักษ์เสียก่อน กิจกรรมของสมาคมห้องสมุดเกือบทุกแห่งจึงเน้นในเรื่องการฝึกอบรมผู้ที่เข้าสู่อาชีพบรรณารักษ์ จัดสอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ และส่งเสริมการจัดตั้งโรงเรียนบรรณารักษศาสตร์ สมาคมห้องสมุดหลายแห่งจึงมีบทบาทในการควบคุมงานทางด้านการศึกษาบรรณารักษศาสตร์ในรูปแบบต่าง ๆ กันดังนี้

1) ควบคุมการให้วุฒิโดยรัฐ และการจัดเตรียมข้อสอบโดยมหาวิทยาลัยหรือโรงเรียนบรรณารักษศาสตร์โดยเฉพาะ เช่น ฝรั่งเศส เยอรมัน และสหภาพโซเวียต

2) ควบคุมการให้ปริญญาหรือประกาศนียบัตรโดยมหาวิทยาลัยและโรงเรียนบรรณารักษศาสตร์โดยสมาคมห้องสมุดกำหนดมาตรฐานการศึกษาและการรับรองคุณวุฒิ เช่น สหรัฐอเมริกา

3) สมาคมห้องสมุดจัดสอบไล่บรรณารักษศาสตร์ และออกประกาศนียบัตรรับรองคุณวุฒิให้ เช่น อังกฤษ ออสเตรเลีย อิสราเอล นิวซีแลนด์ เป็นต้น

รูปแบบในการควบคุมทางการศึกษาบรรณารักษศาสตร์ข้างต้น (สุทธิลักษณ์
อำพันวงศ์, 2520 : 148) ทำให้สมาคมวิชาชีพมีบทบาททางด้านส่งเสริมและจัดการศึกษามาก
เพราะสถาบันการศึกษาใดที่ได้รับรองวิทยฐานะจากสมาคมวิชาชีพ จะมีผลต่อผู้จบการศึกษา
ในเรื่องภาวะการยอมรับในตำแหน่งหน้าที่การงานและอัตราเงินเดือน

2.3.2 บทบาททางการศึกษาของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย

แม้ว่าสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยจะตระหนักถึงปัญหาในการขาดแคลนบุคลากรที่มีวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์มาปฏิบัติงานในห้องสมุด ทั้งที่สถาบันในหลายหน่วยงานได้เปิดสอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ในหลายระดับ ผลิตบัตินิติตให้มีความรู้และความสามารถในการปฏิบัติงานได้ก็ตาม แต่ความจำกัดในเรื่องของงบประมาณซึ่งมีผลต่อการจัดสรรอัตราใหม่ไว้บรรจบบรรณารักษ์เป็นปัญหาที่สำคัญยิ่ง สมาคมห้องสมุดฯ ก็คงไม่สามารถจะไปแก้ปัญหาในเรื่องเหล่านั้นได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการควบคุมการจัดตั้งโรงเรียนบรรณารักษศาสตร์ การสอน การให้วุฒิหรือปริญญาบัตร สมาคมห้องสมุดฯ ก็เหมือนกับสมาคมวิชาชีพอื่น ๆ ในประเทศที่ไม่มีบทบาทในการจัดและควบคุมการศึกษาในสถาบันวิชาชีพของตนมากนัก กิจกรรมที่ทำได้อย่างกว้างขวางก็คือ การฝึกอบรม การจัดประชุม การฝึกหัดงาน หรือการสัมมนา เพื่อช่วยแก้ปัญหาให้กับบุคลากรที่ยังไม่มีความรู้ทางวิชาชีพแต่ต้องถูกกำหนดให้ทำหน้าที่ในห้องสมุด

1) การฝึกอบรมครูบรรณารักษ์ เพื่อช่วยครูประจำการที่ทำหน้าที่บรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียน ได้มีโอกาสฝึกอบรมความรู้ภาคทฤษฎีและฝึกหัดปฏิบัติงานให้สามารถดำเนินงานและปรับปรุงกิจการห้องสมุดบริการแก่ครู อาจารย์ และนักเรียนได้

2) การอบรมวิชาชุดครูบรรณารักษ์ ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา (ป.กศ.) สมาคมฯ ร่วมกับกรมการฝึกหัดครูและคุรุสภา ด้วยเงินอุดหนุนจากมูลนิธิเอเซีย จัดอบรมเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2506 ใช้หลักสูตรการอบรมห้องสมุดโรงเรียน ผู้ที่เข้าอบรมที่สอบได้จะได้รับประกาศนียบัตรชุดประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา จัดอบรมได้ 3 ปีก็เลิกไป

3) การอบรมวิชาชุดบรรณารักษศาสตร์ประโยคครูมัธยม เป็นโครงการร่วมระหว่างคุรุสภา กองส่งเสริมวิชาการ กรมการฝึกหัดครู กับสมาคมฯ โดยได้รับความสนับสนุนจากกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งยอมรับให้เป็นวิชาเลือกในหมวด ค จัดอบรมในภาคฤดูร้อน เพื่อให้ครูเข้าอบรมและสอบเลื่อนวิทยฐานะได้ใช้หลักสูตรต่างไปจาก ข้อ 1) และ 2) เล็กน้อย

4) การอบรมบรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชน ระหว่างปี พ.ศ. 2500-2503 ใช้หลักสูตรห้องสมุดโรงเรียน จากนั้นกองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษารับไปดำเนินการเอง

5) การอบรมบรรณารักษ์ห้องสมุดเฉพาะ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2501-ปัจจุบัน หลักสูตรการอบรมใช้ตามแนวหลักสูตรห้องสมุดโรงเรียน แต่เน้นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานในห้องสมุดเฉพาะ การเลือกหนังสือและสื่อทัศนูปกรณ์ และหนังสืออ้างอิง/บริการตอบคำถาม

6) การอบรมเจ้าหน้าที่ห้องสมุดส่วนภูมิภาค เริ่มจัดครั้งแรก พ.ศ. 2503-พ.ศ. 2508 ไปตามจังหวัดต่าง ๆ

สำหรับรายละเอียดในการดำเนินการศึกษาทางบรรณารักษศาสตร์ ดูเพิ่มเติมจากวารสารห้องสมุด (วิภา ดำรงโกคากุล, 2523 : 26-44)

ปัจจุบันสมาคมห้องสมุดฯ ยังดำเนินกิจกรรมทางการศึกษابรรณารักษศาสตร์อยู่บ้าง ก็คือ

1) การอบรมบรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียนและห้องสมุดเฉพาะ จัดในช่วงภาคฤดูร้อน

2) การประชุมสามัญประจำปีด้วยหัวข้อเรื่องที่น่าสนใจ จัดประชุมในเดือนธันวาคม ประมาณ 5 วัน

แม้ว่าสมาคมห้องสมุดฯ มิได้ทำหน้าที่เป็นสถาบันการศึกษาได้โดยสมบูรณ์ แต่ก็ได้จัดบริการเพิ่มพูนความรู้ทางวิชาบรรณารักษศาสตร์ให้แก่บุคลากรประจำการที่สามารถนำไปใช้ปรับปรุงกิจการห้องสมุดได้จำนวนมิใช่น้อย นับว่าสมาคมห้องสมุดฯ ก็เป็นสถาบันการศึกษาอีกประเภทหนึ่งที่จัดอบรมหลักสูตรระยะสั้นประกอบด้วยเนื้อหาที่เป็นความรู้เบื้องต้นและความรู้พื้นฐานที่จะนำไปใช้ในการจัดดำเนินงานห้องสมุด มีทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ แต่การฝึกงานห้องสมุดนั้นมิได้รวมไว้ด้วย เนื่องจากมีระยะเวลาในการอบรมสั้นมาก

3. ลักษณะหลักสูตรวิชาบรรณารักษศาสตร์

ลักษณะหลักสูตรวิชาบรรณารักษศาสตร์ในหัวข้อนี้จะเน้นเฉพาะหลักสูตรในระดับปริญญาตรีและปริญญาโทที่จัดสอนในโรงเรียนบรรณารักษ์ หรือภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ของคณะใดคณะหนึ่งของมหาวิทยาลัย หัวข้อสำคัญที่จะกล่าวถึงก็คือ 1) ลักษณะหลักสูตรตามมาตรฐาน 2) โครงสร้างของหลักสูตรวิชาบรรณารักษศาสตร์ และ 3) หลักสูตรวิชาบรรณารักษศาสตร์ของสถาบันในประเทศ

3.1 ลักษณะหลักสูตรตามมาตรฐาน

3.1.1 ธรรมชาติของหลักสูตร

หลักสูตรวิชาบรรณารักษศาสตร์โดยทั่วไปนั้นจะมีส่วนหนึ่งของโครงสร้างที่สถาบันสังกัดเป็นผู้กำหนด เช่นเดียวกับหลักสูตรในสาขาหรือโรงเรียนอื่น ๆ ถ้าหากเป็นนโยบายกว้าง ๆ ของมหาวิทยาลัยที่มีจุดมุ่งหมายที่จะให้ปริญญาทางวิชาชีพเป็นอันดับแรก โรงเรียนบรรณารักษศาสตร์ ก็คงจะต้องดำเนินงานไปตามนโยบายนั้น โรงเรียนบรรณารักษศาสตร์ ส่วนใหญ่มักจะไม่ระบุถึงปรัชญาของโรงเรียนชัดเจน แต่จะกล่าวถึงจุดมุ่งหมายของหลักสูตร กำหนดข้อบังคับต่าง ๆ เพื่อใช้ในการวางแผนจัดทำหลักสูตร เช่น จำนวนหน่วยกิต/ชั่วโมงสำหรับวิชาของหลักสูตรในแต่ละระดับ วิชาเอก วิชาโทนอกสาขา จำนวนภาษาที่ต้องให้สอบผ่านทั้งในระดับปริญญาโทและปริญญาเอก ในบางครั้งข้อกำหนดต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยก็มีผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงของหลักสูตร (Magrill, 1975 : 142) ถ้าหากจะมีการตั้งคำถามกันว่าการจัดทำหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์นั้นจะต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยใดบ้าง คำตอบที่ให้แตกต่างกันไป แต่คงจะต้องมีความเห็นสอดคล้องกันในบางปัจจัย ก็คือความต้องการของสถาบันอาชีพ ซึ่งได้แก่ห้องสมุดประเภทต่าง ๆ หรือสถาบันที่มีชื่อเรียกเป็นอย่างอื่น ห้องสมุดต้องการบรรณารักษศาสตร์ประเภทใด ให้มีความรู้ความสามารถเพียงใด ความต้องการดังกล่าวนี้ยังเชื่อมโยงปัจจัยอื่น ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย นั่นก็คือสภาพแวดล้อมของชุมชน ความต้องการของผู้ใช้ ความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีที่ห้องสมุดนำมาประยุกต์ใช้ในการให้บริการ และประเด็นสำคัญที่สุดก็มาจากวงการวิชาชีพเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำหนดมาตรฐานสำหรับโรงเรียนบรรณารักษศาสตร์ฉบับล่าสุดของอเมริกา (American Library Association, 1972)

3.1.2 มาตรฐานสำหรับโรงเรียนบรรณารักษศาสตร์

มาตรฐานคือเกณฑ์ซึ่งกำหนดขึ้นอย่างมีแบบแผนทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณ จัดทำและอนุมัติโดยสมาคมห้องสมุดแห่งเดียวหรือหลายแห่ง หรือโดยห้องสมุด เพื่อใช้ประเมินค่าหลักสูตรการสอนบรรณารักษศาสตร์ (สุทธิลักษณ์ อำพันวงศ์, 2520 : 168)

1) มาตรฐานสำหรับโรงเรียนบรรณารักษศาสตร์ที่ได้รับรองวิทยฐานะจากสมาคมห้องสมุดอเมริกัน ฉบับล่าสุดในปี 1972 มีสาระสำคัญได้แก่ ความนำ ข้อตกลงการใช้ นิยาม และจุดมุ่งหมายการใช้มาตรฐาน 1) เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของหลักสูตร 2) หลักสูตร 3) อาจารย์ 4) นักศึกษา 5) การบริหารโรงเรียนบรรณารักษศาสตร์ 6) สถานที่ วัสดุอุปกรณ์

จุดมุ่งหมายของการใช้มาตรฐานนี้เป็นเพียงชี้แนะแนวทางที่อาจจะยืดหยุ่นเพื่อการพัฒนาได้ในอนาคต มิใช่สิ่งที่จะต้องกำหนดตายตัว สำหรับมาตรฐานของหลักสูตรนั้นอธิบายว่า

หลักสูตรของโรงเรียนนั้นควรจะได้เตรียมไว้เพื่อศึกษาหลักการและวิธีดำเนินงานตามปกติในห้องสมุดทุกประเภท และในงานบริการห้องสมุด การศึกษาบริการเฉพาะประเภทที่นำมาใช้ในห้องสมุดโดยทั่วไปหรือเฉพาะห้องสมุดควรจัดไว้ในกลุ่มพื้นฐาน การศึกษาในวิชาเฉพาะนั้นจำเป็นต้องมีการศึกษาขั้นพื้นฐานมาก่อน ทั้งวิชาการทั่วไปและการศึกษาวิชาชีพ และควรรวมงานที่มีลักษณะเป็นสหวิทยาการที่เน้นให้แก่ผู้เรียนเฉพาะราย หลักสูตรนั้นจะต้องให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่สอดคล้องกับเป้าหมายของโรงเรียน เตรียมแนวทางและเวลาให้พอเพียงต่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของหลักสูตร หลักสูตรควรมีลักษณะวิชาเป็นเอกภาพมากกว่าที่จะเป็นส่วนรวมของทั้งหมด และเน้นในเรื่องต่อไปนี้ 1) ความเข้าใจมากกว่าการเรียนแบบท่องจำ 2) เน้นความสำคัญและหน้าที่ของวิชาที่นำมาสอน 3) สะท้อนให้เห็นผลงานวิจัยพื้นฐานและเชิงประยุกต์ทางบรรณารักษศาสตร์และสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง 4) สนองตอบแนวโน้มปัจจุบันในพัฒนาการทางห้องสมุดและการศึกษาวิชาชีพ และ 5) ส่งเสริมความก้าวหน้าทางวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นการที่ผู้เรียนจะได้รับประสบการณ์จากสภาพแวดล้อมในการเรียนนั้น จะต้องประกอบด้วย 1) การได้รับประโยชน์จากการแนะนำของอาจารย์ 2) วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเรียนการสอนมีอย่างเพียงพอ และ 3) เตรียมการสำหรับการอภิปรายและประเมินผลประสบการณ์ของผู้เรียน นอกจากนี้แล้วหลักสูตรควรจะได้ปรับปรุงอย่างต่อเนื่องและควรจะรับในสิ่งที่จะต้องนำไปเปลี่ยนแปลง (ALA Standards for Accreditation, 1972 : 5)

2) มาตรฐานสำหรับโรงเรียนบรรณารักษศาสตร์ 1976 คณะกรรมการที่ปรึกษาถาวรของแผนกโรงเรียนบรรณารักษศาสตร์ของสหพันธ์สากลแห่งสมาคมห้องสมุด (IFLA) ได้จัดทำมาตรฐานสำหรับโรงเรียนบรรณารักษศาสตร์ขึ้นเพื่อเป็นแนวทางให้ประเทศที่ยังไม่มีมาตรฐานดังกล่าวได้นำไปใช้หรือเป็นฐานในการกำหนดมาตรฐานขึ้นใช้ในประเทศของตนบ้าง มีสาระสำคัญคล้าย ๆ กับของสมาคมห้องสมุดอเมริกัน แต่ให้สาระสำคัญแยกไปถึง 18 ข้อ เพิ่มหัวข้อที่เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับ ห้องสมุดเจ้าหน้าที่อื่น ๆ ของโรงเรียน การศึกษาต่อเนื่อง การรับสมัครนิสิต ระเบียบการที่จะสำเร็จการศึกษาปริญญาบัตร เอกสารต่าง ๆ และการวางแผนงาน สำหรับมาตรฐานของหลักสูตรนั้นเน้นใจเรื่ององค์ประกอบของหลักสูตร วิธีการสอนตามระดับการศึกษา กลุ่มวิชา และเนื้อหาวิชาที่ครอบคลุมมารายวิชาเหล่านั้น (ศึกษารายละเอียดในข้อ 3.2)

หลักสูตรที่กำหนดให้ศึกษาจะต้องมีทั้งการศึกษาบรรณารักษศาสตร์โดยทั่วไปและวิชาเฉพาะการศึกษาภาษาต่างประเทศมีความสำคัญและอาจแตกต่างกันในแต่ละประเทศ แต่ก็เป็นที่ประจักษ์ว่าภาษาอังกฤษมีความสำคัญต่อการศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์ หลักสูตรในระดับปริญญาโทควรเน้นที่หลักการความคิด และการวิจัยเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสาขาบรรณารักษศาสตร์ ควรสอนวิธีการเพื่อนำภาคทฤษฎีไปปฏิบัติได้ พร้อมทั้งทราบเหตุผลว่าทำไมจึงปฏิบัติเช่นนั้น แต่ละรายวิชาควรมีลักษณะเช่นนี้ (สุทธิลักษณ์ อัมพันวงศ์, 2520 : 173-74)

สำหรับประเทศไทยก็ควรจะประยุกต์ตามมาตรฐานของ IFLA ได้เพราะมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ใช้ได้ทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการจัดหลักสูตรวิชาเอกบรรณารักษศาสตร์ สารสำคัญในหัวข้ออื่น ๆ ก็ต้องเป็นไปตามเกณฑ์ของทบวงฯ ระเบียบราชการ พระราชบัญญัติ ข้อบังคับและนโยบายของสถาบันที่สังกัดอยู่แล้ว

3.2 โครงสร้างของหลักสูตรวิชาบรรณารักษศาสตร์

ในมาตรฐานสำหรับโรงเรียนบรรณารักษศาสตร์ 1976 ของ IFLA ได้ระบุเรื่องหลักสูตรวิชาบรรณารักษศาสตร์ไว้อย่างชัดเจน หลักสูตรควรประกอบด้วยรายวิชาต่าง ๆ จัดสอนในมหาวิทยาลัย ระดับปริญญาตรีและระดับจากปริญญาตรี มีกลุ่มวิชาทั่วไปเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของหลักสูตร สรุปประเด็นสำคัญในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ 1) รายวิชาในหลักสูตร 2) วิธีการสอนเป็นดังนี้

3.2.1 รายวิชาในหลักสูตร

การให้รายชื่อวิชาของโรงเรียนแต่ละแห่งอาจจะแตกต่างกันไปบ้าง แต่ควรจะครอบคลุมเนื้อหาสำคัญในกลุ่มวิชาแกนและวิชาเลือกด้วย

1) วิชาแกน ได้แก่

- บทบาทของห้องสมุดในสังคม และในฐานะเป็นหน่วยงานสื่อสาร
- ประวัติห้องสมุดและหนังสือ
- หลักและวิธีการของการบริหารห้องสมุด
- หลักและวิธีการเลือก จัดหา และการใช้วัสดุตีพิมพ์และวัสดุไม่ตีพิมพ์
- หลักและวิธีการจัดวัสดุห้องสมุด (ทำบัตรรายการและจัดหมู่หนังสือ)
- หลักและวิธีการให้บริการเอกสารสนเทศและบริการผู้อ่าน
- หลักและวิธีการของบรรณานุกรม

- หลักและวิธีการวางแผนการก่อสร้างและครุภัณฑ์ในห้องสมุด
 - หลักและวิธีการวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์
 - หลักและวิธีการของการใช้เครื่องอัตโนมัติในห้องสมุด
 - หลักและวิธีการข่าวสารและสารนิเทศ
- 2) วิชาเลือก มีลักษณะเป็นวิชาเฉพาะ เช่นบรรณานุกรมในสาขาวิชาต่าง ๆ

ได้แก่

- วรรณกรรมและบริการสำหรับเด็ก
- บรรณานุกรมมนุษยศาสตร์
- บรรณานุกรมทางการแพทย์
- บรรณานุกรมกฎหมาย
- ห้องสมุดแต่ละประเภท/ศูนย์เอกสาร...

3.2.2 วิธีการสอนในแต่ละระดับ

การสอนในแต่ละระดับจะต้องมีทั้งภาคหลักทฤษฎีและภาคปฏิบัติ จัดทำหัวข้อการสอนของแต่ละรายวิชาเป็นหัวข้อใหญ่ ๆ

1) หลักสูตรปริญญาตรีหรือเทียบเท่า มีทั้งประเภทเรียนเป็นสาขาวิชาในระดับปริญญาตรีและภายหลังปริญญาตรีมาแล้ว เรียนวิชาบรรณารักษศาสตร์ 1 ปี

วิธีการสอน ประกอบด้วย การบรรยาย อภิปราย การสัมมนา การฝึกงาน การชมห้องสมุด

- การบรรยาย ไม่ควรบรรยายซ้ำในเรื่องที่ผู้เรียนสามารถจะอ่านเองได้จากตำราหรือแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ซึ่งหามาได้ แต่คำบรรยายควรจะขยายความและประกอบเรื่องที่ผู้เรียนจะต้องไปอ่านเอง ควรใช้อุปกรณ์สมัยใหม่ประกอบการสอนด้วย
- การอภิปราย ควรส่งเสริมให้ผู้เรียนออกความคิดเห็นในชั้นเรียน

2) หลักสูตรปริญญาโท-ปริญญาเอก หรือเทียบเท่า วิธีการสอนประกอบด้วย การบรรยายสัมมนา การศึกษาด้วยตนเองและด้วยการควบคุมของอาจารย์ และการวิจัย ผู้เรียนต้องค้นหาความรู้โดยละเอียดในทางบรรณารักษศาสตร์โดยทั่วไป หรือมุ่งศึกษาในด้านเดียวที่กว้างขวางออกไป เช่น การพัฒนาทรัพยากรห้องสมุด งานเทคนิค งานบริการห้องสมุด ...ในทุกรายวิชาควรนำหลักสากลมาใช้ในการพิจารณาเรื่องหรือปัญหาต่าง ๆ สำหรับวิชาเลือก

นั้นควรคำนึงถึงความต้องการของประเทศหรือภูมิภาคเป็นสำคัญ นอกจากนี้ผู้เรียนยังต้องมีความรู้ภาษาต่างประเทศอย่างน้อย 1 ภาษา และต้องเรียบเรียงวิทยานิพนธ์ 1 เรื่อง โดยศึกษาปัญหาในเรื่องสำคัญเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

การสอนทั้งสองระดับนั้นควรจัดอาจารย์ที่ปรึกษาที่จะให้คำแนะนำในการเลือกวิชาที่จะเรียนด้วยทั้งวิชาแกนและวิชาเลือก ดังนั้นจะเห็นได้ว่ารายละเอียดของหลักสูตรตามมาตรฐานสำหรับโรงเรียนบรรณารักษะของ IFLA (สุทธิลักษณ์ อัมพันวงศ์, 2520 : 173-75) มีความสอดคล้องหลักสูตรวิชาบรรณารักษศาสตร์ที่จัดสอนในสถานศึกษาในประเทศ

3.3 หลักสูตรวิชาบรรณารักษศาสตร์ของสถาบันในประเทศ

เนื่องจากทบวงมหาวิทยาลัยได้กำหนด “เกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรปริญญาตรี 2525” ไว้สำหรับสถาบันอุดมศึกษาแล้ว สาระสำคัญของเกณฑ์มาตรฐานฯ ที่เกี่ยวข้องต่อการศึกษเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างสถาบันในระดับการศึกษาเดียวกัน ได้แก่ 1) วัตถุประสงค์ 2) จำนวนหน่วยกิต 3) รายวิชาในหลักสูตร

3.3.1 วัตถุประสงค์ของหลักสูตร

การกำหนดวัตถุประสงค์มี 2 ลักษณะ 1) วัตถุประสงค์ในการจัดตั้ง/เปิดสาขาวิชา และ 2) ความมุ่งหมายในการให้การศึกษา

1) วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งหรือเปิดสาขา จะเน้นในด้านผลผลิต ถ้าเป็นระดับปริญญาตรีเน้นการผลิตบัณฑิตให้เป็นบรรณารักษะ นักจดหมายเหตุ นักบริการเอกสารสนเทศ หรือตำแหน่งอื่น ๆ ในห้องสมุดทุกประเภท หรือศูนย์เอกสาร...นอกจากนี้ยังได้กำหนดไว้ให้สอดคล้องกับท้องถิ่น เช่น การผลิตบัณฑิตฯ สนองความต้องการของท้องถิ่นภาคใต้ และเสริมสร้างงานด้านบรรณารักษศาสตร์ของท้องถิ่นให้ก้าวหน้า (กุศล นาคะชาติ, 2523 : 26) ในระดับปริญญาโทจะเน้นในเรื่องการสร้างผู้นำทางวิชาชีพในตำแหน่งผู้บริหารระดับสูงทางบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ และผู้สอนด้านบรรณารักษศาสตร์หรือสารนิเทศศาสตร์ กับทั้งยังเป็นผู้มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการพัฒนาห้องสมุด

2) ความมุ่งหมายในการศึกษาเนื้อหาเฉพาะในหลักสูตรระดับปริญญาตรีนั้นต้องการให้ผู้เรียนมีความรู้ทางทฤษฎี หลักเกณฑ์และวิธีปฏิบัติงานในห้องสมุด เพื่อให้สามารถนำความรู้ไปจัดดำเนินงานและบริหารงานห้องสมุดทุกประเภทได้

3.3.2 จำนวนหน่วยกิต

1) ตามเกณฑ์ทบวงฯ กำหนดจำนวนหน่วยกิตรวมในระดับปริญญาตรีไม่น้อยกว่า 120 หน่วยกิต และไม่เกิน 150 หน่วยกิต ซึ่งมีผลต่อจำนวนหน่วยกิตในหมวดต่าง ๆ ภายในโครงสร้างของหลักสูตร (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2526 : 1)

2) “เกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรปริญญาโท พ.ศ. 2522” กำหนดจำนวนหน่วยกิตรวมตลอดหลักสูตร จะต้องไม่น้อยกว่า 39 หน่วยกิต ใช้เวลาศึกษาไม่เกิน 5 ปี แบ่งเป็น 2 แผนการศึกษา

แผน ก ศึกษาจรรยาวิชา ไม่น้อยกว่า 24 หน่วยกิต และทำวิทยานิพนธ์

แผน ข ศึกษาจรรยาวิชาอย่างเดียว ไม่น้อยกว่า 39 หน่วยกิต โดยไม่ต้องทำวิทยานิพนธ์ แต่ควรส่งเสริมให้มีประสบการณ์การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ถ้าจะต้องกำหนดหน่วยกิตให้ ต้องไม่เกิน 6 หน่วยกิต

3) แนวปฏิบัติในสถาบันโดยทั่วไป ในระดับปริญญาตรีจำนวนหน่วยกิตตลอดหลักสูตรต่ำสุด 131 หน่วยกิต (ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) และสูงสุด 145 หน่วยกิต (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์) จำนวนหน่วยกิตวิชาเอกต่ำสุด 44 หน่วยกิต (มศว.ประสานมิตร) และสูงสุด 62 หน่วยกิต (ธรรมศาสตร์) และ 63 หน่วยกิต (เอกเดี่ยว-เชียงใหม่)

สำหรับสูตรในระดับปริญญาโท จำนวนหน่วยกิตตลอดหลักสูตร 42-48 หน่วยกิต วิชาเอกมีตั้งแต่ 23-39 หน่วยกิต วิทยานิพนธ์มีต่างกันระหว่าง 6-9 หน่วยกิต

3.3.3 รายวิชาในหลักสูตร

ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์กำหนดรายวิชาเป็น 2 กลุ่ม ทั้งวิชาแกน/วิชาบังคับและวิชาเลือก ตามแนวของมาตรฐานสำหรับโรงเรียนบรรณารักษศาสตร์ 1976 ของ IFLA การเรียกชื่อมีความต่างกันบ้าง เช่นเดียวกับหน่วยกิตจะอยู่ระหว่าง 2-3 หน่วยกิต

1. วิชาแกนหรือวิชาเอกบังคับ ที่กำหนดให้เรียนตั้งแต่ 3 สถาบันขึ้นไป ได้แก่
 - ห้องสมุดกับสังคม บรรณารักษศาสตร์เบื้องต้น
 - การเลือกวัสดุห้องสมุด วารสารและหนังสือพิมพ์ในห้องสมุด
 - การจัดหมู่และทำบัตรรายการหนังสือภาษาอังกฤษ

- การจัดหมู่และทำบัตรรายการหนังสือภาษาไทย
- หนังสืออ้างอิงและบริการตอบคำถามช่วยการค้นคว้า
- งานบริการห้องสมุด
- การจัดและบริหารงานห้องสมุด การวิจัยและบรรณานุกรม
- การฝึกปฏิบัติงานห้องสมุด

สำหรับวิชาอื่น ๆ ในกลุ่มวิชาแกนมีเรียน 1-2 สถาบัน เช่น หนังสือและ การพิมพ์งานธุรการห้องสมุด งานเทคนิคเบื้องต้นของห้องสมุด ฯลฯ

2) วิชาเลือก ได้แก่กลุ่มวิชาดังต่อไปนี้

- วรรณกรรม จำแนกเฉพาะสาขาและเฉพาะวัย
- ห้องสมุดประเภทต่าง ๆ เน้นในเรื่องการบริหารงาน
- การจัดหมู่และทำบัตรรายการชั้นสูง
- วัสดุสิ่งพิมพ์ลักษณะพิเศษ เช่น สิ่งพิมพ์รัฐบาล โสตทัศนวัสดุ

หลักสูตรระดับปริญญาโทจะกำหนดไว้สำหรับผู้ที่มีได้มีพื้นความรู้ในระดับ ปริญญาตรีทางบรรณารักษศาสตร์หรือเทียบเท่า ให้เรียนวิชาแกนในระดับปริญญาตรีโดยไม่ นับหน่วยกิต ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เรียกว่า “วิชาเสริมพื้นฐาน” 4 วิชา ได้แก่ 1) หนังสือ ประกอบการค้นคว้า 2) การจัดและบริหารห้องสมุดทั่วไป 3) การจัดหมู่หนังสือและการทำ บัตรรายการหนังสือ และ 4) การเลือกหนังสือและวัสดุประกอบการอ่าน สำหรับในจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัยให้เรียน 4 รายวิชาเช่นเดียวกัน เนื้อหาวิชามีลักษณะทำนองเดียวกันแต่ชื่อที่เรียก ต่างกัน ได้แก่ 1) การเลือกหนังสือและวัสดุห้องสมุด 2) การจัดหนังสือและวัสดุห้องสมุด 3) บริการ เอกสารสนเทศ และ 4) การบริหารงานห้องสมุด

โดยสรุปการศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานพอสมควร นับตั้งแต่ได้มีการจัดตั้งสมาคมห้องสมุดขึ้นทั้งในประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศ สหราชอาณาจักร สมาคมห้องสมุดฯ มีบทบาทในการจัดการศึกษามาในขั้นแรกด้วยรูปแบบของ การฝึกอบรม ซึ่งได้นำไปจัดทำในมหาวิทยาลัยและห้องสมุดประชาชนที่คุณภาพด้วย จากรายงาน ผลการศึกษาโปรแกรมการฝึกอบรมในโรงเรียนต่าง ๆ ของวิลเลียมสัน ทำให้สมาคมห้องสมุด อเมริกันต้องกำหนดมาตรฐานสำหรับโรงเรียนบรรณารักษ์ที่ได้รับรองวิทยฐานะ การศึกษา วิชาบรรณารักษศาสตร์จัดอย่างเป็นระบบในมหาวิทยาลัยในระดับปริญญาตรี โท และเอก แต่สมาคมห้องสมุดฯ ของทั้งสองยังมีบทบาทในการพิจารณาหลักสูตรโรงเรียนบรรณารักษ์ฯ อยู่ สำหรับการศึกษศึกษาในประเทศไทยจัดตั้งขึ้นในภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ของมหาวิทยาลัยเป็น

ส่วนใหญ่ สมาคมห้องสมุดมีบทบาทในการจัดอบรมหลักสูตรระยะสั้นเท่านั้น การสอนในสถาบันการศึกษาของรัฐมีทั้งในระดับปริญญาตรีและโทอยู่ 3 แบบ เฉพาะปริญญาตรีมีอยู่ 7 แห่ง ในระดับอนุปริญญาและปริญญาตรีเปิดสอนในวิทยาลัยครู หลักสูตรของวิชาบรรณารักษ์ถูกกำหนดขึ้นโดยมาตรฐานในการรับรองวิทยฐานะเช่นเดียวของประเทศไทย ซึ่งต้องมีโครงสร้างเป็นไปตามเกณฑ์ของทบวง มาตรฐานที่ควรนำมาพิจารณาเป็นแนวปฏิบัติสำหรับหลักสูตร ได้แก่ ฉบับของ IFLA (1976) ที่เน้นในเรื่องกลุ่มวิชา เนื้อหาวิชาที่ครอบคลุมรายวิชาเหล่านั้น และวิธีการสอนตามระดับการศึกษา วัตถุประสงค์ของหลักสูตรจะเน้นในเรื่องผลผลิตและความรู้ความสามารถที่จะนำไปใช้ในการประกอบอาชีพ รายวิชาในกลุ่มวิชาแกนของแต่ละสถาบันมีลักษณะใกล้เคียงกัน แต่จำนวนหน่วยกิตต่างกัน และจำนวนรวมของกลุ่มวิชาเอกบังคับจะมีแนวโน้มมากกว่ากลุ่มวิชาเลือก ●

กิจกรรมท้ายบท

เพื่อให้ผู้เรียนได้ทบทวนความเป็นมาของการศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์ตั้งแต่สมัยเริ่มบุกเบิกมาจนถึงปัจจุบัน ของประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศสหราชอาณาจักร พัฒนาการในการใช้มาตรฐานการรับรองวิทยฐานะโรงเรียนบรรณารักษ์ สถาบันการศึกษาของไทยที่มีรูปแบบและโครงสร้างหลักสูตรเจริญรอยตามประเทศสหรัฐอเมริกา และตามมาตรฐานของ IFLA ที่สอดคล้องกับเกณฑ์ของทบวงมหาวิทยาลัย เมื่อเข้าใจเรื่องโดยตลอดแล้ว ให้ตอบคำถามต่อไปนี้

1. เหตุใดผู้ที่จะเป็นบรรณารักษ์ที่ดีจึงควรศึกษาทฤษฎีในสถาบันการศึกษามาก่อน
2. แนวคิดในการจัดตั้งโรงเรียนบรรณารักษ์ของเมลวิลล์ ดิวอี้ เหมือนหรือต่างกับโรงเรียนในปัจจุบัน อธิบาย
3. สำคัญในรายงานผลการศึกษาของวิลเลียมสันเป็นอย่างไรจึงมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์ของอเมริกา
4. การกำหนดมาตรฐานการรับรองวิทยฐานะโรงเรียนบรรณารักษ์ฯ มีผลต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศของสหรัฐอเมริกาอย่างไร
5. จงเปรียบเทียบระบบการศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์ที่เป็นแบบแผนแล้วระหว่างประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศสหราชอาณาจักร
6. ท่านคิดว่าการศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์ในประเทศไทยได้เริ่มต้นด้วยความมีระบบงานมากน้อยเพียงใด จงอธิบาย

7. สถาบันการศึกษาวิชาชีพบรรณารักษ์ในประเทศไทยรับหน้าที่ในการจัดการศึกษาให้แก่ผู้เรียนต่างกลุ่มต่างระดับกันหรือไม่เพียงใด จงอภิปราย
8. สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยมีบทบาทในการควบคุมการศึกษาบรรณารักษศาสตร์ในรูปแบบต่าง ๆ เช่นในต่างประเทศหรือไม่เพียงใด จงแสดงเหตุผล
9. ลักษณะหลักสูตรตามมาตรฐานเป็นอย่างไร โครงสร้างของหลักสูตรวิชาบรรณารักษศาสตร์ของ IFLA เน้นที่เรื่องใดบ้าง
10. ท่านคิดว่าหลักสูตรวิชาบรรณารักษศาสตร์ของสถาบันต่าง ๆ ของไทยได้กำหนดขึ้นไว้อย่างเหมาะสมหรือไม่ จงแสดงเหตุผล

บรรณานุกรม

- กุศล นาคะชาติ. "การเรียนการสอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ในมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี." วารสารห้องสมุด, 24 (เมษายน-มิถุนายน 2523), 24-41.
- ขอนแก่น, มหาวิทยาลัย. คณะมนุษยศาสตร์และคณะสังคมศาสตร์. คู่มือนักศึกษา สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ สาขาวิชาภาษาอังกฤษ. (ขอนแก่น, 2527)
- "โครงการเปิดสอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ ชั้นปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย." ใน บรรณารักษ์ 2508. รวบรวมโดยแผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์. พระนคร : คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2507, หน้า 177-78.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. คณะอักษรศาสตร์. หลักสูตรอักษรศาสตร์บัณฑิต. กรุงเทพฯ, 2529.
- เชียงใหม่, มหาวิทยาลัย. หลักสูตรและกระบวนวิชาปีการศึกษา 2523-2524. เชียงใหม่, 2523.
- ทบวงมหาวิทยาลัย. เกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรปริญญาตรี พ.ศ. 2525 (กรุงเทพฯ, 2526)
- ธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัย. สำนักทะเบียนและประเมินผล. คู่มือการศึกษาชั้นปริญญาตรี ปีการศึกษา 2527 กรุงเทพฯ, 2527.
- ===== คู่มือการศึกษาชั้นปริญญาโท ปีการศึกษา 2529. กรุงเทพฯ. 2529.
- บุญศรี ไพรัตน์. "การศึกษาทางบรรณารักษศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ." วารสารบรรณศาสตร์, 2 (ตุลาคม 2522), 39-65.
- พรทิพย์ วัฒนสุกุล. "แนวปฏิบัติในการพัฒนาวิชาชีพบรรณารักษ์และครูบรรณารักษ์." วารสารห้องสมุด, 28 (เมษายน-มิถุนายน 2525), 1-9.
- "มติย่อที่ประชุมคณะกรรมการทบวงมหาวิทยาลัย." อุดมศึกษา, 11 (กุมภาพันธ์ 2529), หน้า 9-10:
- รามคำแหง, มหาวิทยาลัย. คณะมนุษยศาสตร์. หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต คณะมนุษยศาสตร์ พ.ศ. 2520. ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 ปรับปรุงแก้ไข. กรุงเทพฯ, 2525.
- ===== "หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต คณะมนุษยศาสตร์ ฉบับปรับปรุงใหม่ พ.ศ. 2531."
- วรางคณา อินทรพิณวิวัฒน์. สัมภาษณ์. สำนักหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย, 23 กรกฎาคม 2529.
- วิภา ดำรงโสภากุล. "สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยกับการศึกษาทางบรรณารักษศาสตร์." วารสารห้องสมุด, 24 (มกราคม-มีนาคม 2523), 26-44.
- ศรีนครินทรวิโรฒ, มหาวิทยาลัย. คู่มือและหลักสูตรการศึกษาชั้นปริญญาตรี พ.ศ. 2527. กรุงเทพฯ, 2527.
- ===== บัณฑิตวิทยาลัย. หลักสูตรชั้นบัณฑิตศึกษา พ.ศ. 2527. กรุงเทพฯ, 2528.
- ศิลปากร, มหาวิทยาลัย. คณะอักษรศาสตร์. คู่มือและหลักสูตรคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2528. (กรุงเทพฯ, 2528).

- สงขลานครินทร์, มหาวิทยาลัย. วิทยาเขตหาดใหญ่. **คู่มือการศึกษา 2528**. สงขลา, 2528.
- สุทธิลักษณ์ อัมพันวงศ์. "การศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย." ใน **บรรณารักษ์ 2509**. รวบรวมโดย แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์. พระนคร : คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2510, หน้า 1-24.
- _____. "การศึกษาบรรณารักษศาสตร์." ใน **บรรณารักษศาสตร์ภูมิหลัง**. กรุงเทพฯ : แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520, หน้า 162-85.
- _____. "สมาคมห้องสมุด." ใน **บรรณารักษศาสตร์ภูมิหลัง**. กรุงเทพฯ : แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520, หน้า 143-61.
- สุพัตร สุทธิแย้ม. สัมภาษณ์. กรมการฝึกหัดครู, 21 พฤษภาคม 2529.
- ALA Bulletin**, 54 (December 1960), p. 942.
- American Library Association. Committee on Accreditation. Standards for Accreditation**, 1972. **Chicago**, 1972.
- Chulalongkorn University. Graduate School. Graduate School Announcement 1984-1985**. Bangkok, n.d.
- Dudley, **Edward**. "London. The Polytechnic of North London, School of Librarianship." **Encyclopedia of Library and Information Science**. New York : Marcel Dekker, 1975.
- Gates, **Jean Key**. **Introduction to Librarianship. McGraw-Hill Series in Library Education**. New York : McGraw-Hill, 1968.
- Gelfand, **Morris A**. "The National Library, and Library Development and Training in Thailand." **Bangkok : Unesco, 1962**.
- Harrison, **K.C**. "Library Association\." **First Steps in Librarianship : A Student's Guide**. 5th ed. London : Andre Deutsch, 1980.
- Haslam, **D.D**. "The Library Association." **Encyclopaedia of Library and Information Science**. New York : Marcel Dekker, 1975.
- Maenmas Chavalit. "Thailand, Library Development in." **Encyclopaedia of Library and Information Science**. New York : Marcei Dekker, 1980.
- Magrill, **Rose M**. "Curriculum." In **The Administrative Aspects of Education for Librarianship : A Symposium**. Ed., Mary B. Cassata and Herman L. Totten. Metuchen, N.J. : Scarecrow Press. 1975. pp. 140-51.
- Nasri, William Z. **Education in Library and Information Science.** **Encyclopedia of Library and Information Science**. New York : Marcel Dckker, 1972.
- New, **P.G**. "Education for Librarianship in Britain." In **Librarianship : An Introduction to the Profession**. Frank Atkinson, with contribution from B.C. Bloomfield, P.G. New and Bernard Palmer. London : Clive Bingley, 1974, pp. 33-37.

- Rees, Allan and Dorothy Riccio. "Information Science in Library School Curricula." **International Conference on Education for Scientific Information, Queen Elizabeth College, London, 4th to 7th April, 1976.** The Hague, Federation Internationale de Documentation, 1967, pp. 29-37.
- Robert, Norman. "Association of British Library Schools." **Encyclopedia of Library and Information Science.** New York : Marcel Dekker, 1969.
- Swank, Raynard. C. "Documentation and Information Science in the Core Library School Curriculum." **Special Libraries**, 58 (January 1967), 40-44.
- _____. "The Sixth Year Curriculum and the Education of Library School Faculties," **Journal of Education for Librarianship**, 8 (Summer 1967), 14-19.
- Vickery, B.C. "London. University College London, School of Library, Archive and Information Studies." **Encyclopedia of Library and Information Science.** New York: Marcel Dekker, 1975.
- Walter, F. "Library Training." **Encyclopedia Americana**, 1924 ed.
- Williamson, Charles C. **Training for Library Service.** New York: Carnegie Corporation of New York, 1923.